

DIE STAAT EN STAATSBEVEILIGING¹

N.J.J. Olivier, Fakulteit Regte, PU vir CHO

ABSTRACT

In this paper an attempt is made to establish whether a link exists between on the one hand Afrikaner views and the entrenchment of white political power by means of inter alia the socio-political exclusion of other racial groups, and on the other hand the strengthening of security legislation in the wake of increasing resistance to the policy of apartheid. A consequence of this dichotomy of the extension of apartheid and the need to strengthen security legislation has been the steady erosion of the rule of law and - in the view of many learned lawyers - a nearly irreparable encroachment on individual liberties.

1. INLEIDING²

1.1 Werkswyse

Die werkswyse wat gevolg word, is om aan die hand van die verloop van die wetgewende program rondom staatsbeveiliging (veral sedert 1948) vas te stel watter faktore (soos beleidsuitgangspunte, die statutêre beliggaming daarvan en owerheidsopgetredes - indien enige) aanleiding gegee het tot sodanige maatreëls, asook wat die reaksie op sowel die

¹ Verwerking van 'n referaat gelewer tydens die Seminaar oor Afrikanerdenke voor 1980 te Potchefstroom op 1986-05-01.

² Dank word hiermee aan die volgende persone wat met die afhandeling van hierdie artikel behulpsaam was, betuig: Mej T Schwellnus (tegniese versorging); Mej E Spoelstra (navorsingsassistensie); Mev M Glaninger, Mev HC Landsberg en Mev AEJ van der Westhuizen (tikwerk).

faktore en die staatsbeveiligingsmaatreëls was. Hoewel die historiese ontwikkeling van die beveiligingsmaatreëls van veral sedert 1948 binne die paradigma van beleid, owerheidsoptrede, reaksie en eksterne faktore ondersoek sal word, sal daar ter agtergrond 'n kursoriese weergawe van die

- beleidsuitgangspunte voor 1948
- owerheidsoptredes voor 1948
- reaksie teen sodanige wetgewing en owerheidsoptredes voor 1948, en
- staatsbeveiligingsmaatreëls voor 1948

gegee word.

Na die bespreking van die historiese ontwikkeling van beleid, toepassing, reaksie en daaropvolgende staatsbeveiliging, sal daar 'n samevattende inventaris gegee word van die bestaande staatsbeveiligingsmaatreëls met vermelding van die resulterende ingrype op fundamentele vryhede. Ten slotte sal daar oorweging geskenk word aan die vraag of

- (a) die staatsbeveiligingsmaatreëls wel daarin geslaag het om die staatsorde te beveilig
- (b) die maatreëls oor 'n hoë mate van aanvaarbaarheid (legitimiteit) onder die verskillende bevolkingsgroepe in Suid-Afrika beskik, en
- (c) of dit in wesenlike sin in ooreenstemming met die Rule of law-beginsel is.

1.2 Algemene uitgangspunte

1.2.1 Staat, staatsvolk en ideologie

Daar word as algemene uitgangspunt aanvaar dat die Afrikaner (soos - veral - verteenwoordig deur die Nasionale Party) se beskouings oor staatsbeveiliging ten nouste saamhang met sy opvattinge oor die staat. Hierdie stelling moet verder gekwalifiseer word: daar word vir doeleindes van hierdie referaat aanvaar dat opvattinge oor die begrip **staat** op hul beurt weer ten nouste saamhang met die beskouings rondom **wie** as lede van die Suid-Afrikaanse staatsvolk beskou kon word. Dit het die noodwendige implikasie dat die staatsbeveiligingsmaatreëls grotendeels

binne die konteks van ideologiese opvattinge rondom die (voortsetting) van eksklusiewe politieke heerskappy verklaar moet kan word. Uiteraard moet bogenoemde uitgangspunt ook voorsiening maak vir die verdiskontering van verbandhoudende aangeleenthede soos die vermeende toename in Marxisties-Leninistiese simpatieë en anargistiese terreur.

1.2.2 Regstaat, legaliteit, Rule of law en menseregte

1.2.2.1 Regstaat, legaliteit en Rule of law

As tweede uitgangspunt word vir doeleindes van hierdie referaat die regstaat as Grondnorm aanvaar wat as raamwerk moet dien vir die verklaring van wetgewende optredes van die Suid-Afrikaanse Parlement wat die beveiliging van staatsgesag in die oog gehad het. Die regstaat-idee kan kortliks omskryf word dat alle owerheidsoptredes slegs mag plaasvind - en gemeet moet word - aan die bestaan van magtigende wetgewende bepalings wat uitdruklik en spesifiek vir sodanige optredes voorsiening maak.

Die regstaat-idee moet uiteraard ook in samehang met die Rule of law-benadering gesien word.

Vandag bestaan daar in Suid-Afrika volgens Wiechers³ hoofsaaklik vier standpunte oor die Rule of law:

- (a) Dit is verwerplik aangesien dit humanisties gefundeerd is.⁴
- (b) Dit is 'n beliggaming van fundamentele morele oortuigings.
- (c) Dit behels 'n stel norme wat deel van die algemene Westerse gedragskode is en wat as sodanig as voorskrif dien waaraan gewone regsnorme moet voldoen.
- (d) Dit behels die legaliteitsbeginsel wat bepaal dat "alle staatsoptrede deur die reg, gemeenregtelike sowel as statutêre reëls,

³ 1981:140-141

⁴ Venter 1973:59

beheers word en dat daar geen gebied van staatsoptrede is wat in owerheidswillekeur of in 'n regsrye sfeer mag plaasvind nie".

Hoewel die meeste Suid-Afrikaanse juriste wat oor die onderwerp gepubliseer het, van mening is dat die Rule of law die vierde betekenis dra, voeg sommige (byvoorbeeld Mathews⁵) daaraan toe dat dit ook materiële inhoud het as 'n stel norme waaraan owerheidsoptrede en wetgewing behoort te voldoen (met ander woorde die derde betekenis van Sollenprinzip).

Die legaliteitsbeginsel (soos vervat in die vierde betekenis) staan soms ook as die regstaatbeginsel (Rechtsstaatsprinzip) bekend. Dit behels die sogenaamde Rule of law wat bloot impliseer dat daar 'n formele regstaat bestaan en dat die staatlike organe (en dan veral die uitvoerende gesag) nie buite-om magtigende bepalings mag optree nie en dat sowel die uitvoerende gesag as die onderdane aan dieselfde reg onderworpe is. Van der Vyver wys daarop dat die regstaatbeginsel

"therefore gives expression to the idea that state authority is subordinate to the law and that government is to be performed subject to legal rules."⁶

1.2.2.2 Menseregte en fundamentele vryhede

Vandag word algemeen aanvaar dat menseregte beskermenswaardig is, ook in die Calvinistiese kring van wysgere soos Dooyeweerd, Stoker en Hommes.⁷ Sedert die Tweede Wêreldoorlog het menseregte al hoe meer in die brandpunt begin staan. Artikel 55 van die Handves van die VVO bepaal dat

⁵ 1971: 99; 1983:294-311.

⁶ 1976: 111

⁷ Van der Vyver 1975:13-16

universal respect for, and observance of human rights and fundamental freedom for all without distinction to race, sex, language or religion

nagestreef sal word.

'n Onderskeid word gemaak tussen substantiewe en prosessuele menseregte.⁸

Substantiewe menseregte (fundamentele vryhede) omvat

- **burgerlike regte** (bewegingsvryheid, godsdiens- en gewentensvryheid, reg op privaatheid, spraak en persvryheid en die reg om self 'n woonplek te kies);
- **politieke regte** (stemreg, reg op deelname, op demonstrasie, op bywoning van vergaderings, op burgerskap en asiel en om versoekskrifte aan die owerheid te rig);
- **ekonomiese regte** (reg om te werk en self 'n beroep te kies, reg op sosiale sekuriteit, op billike vergoeding, op die verkryging van eiendom, om te kan erf en te kontrakteer en die reg op deelname aan vakbonde);
- **kulturele regte** (reg op opvoeding);
- **maatskaplike (sosiale) regte** (reg op vrye assosiasie, die vrye keuse van 'n eggenoot, om 'n gesin te begin asook die reg om verenigings te stig en daaraan te behoort);
- **persoonlike regte** (reg op beskerming van lewe, vryheid en eiendom).

Wiechers⁹ wys daarop dat hierdie substantiewe regte aan die voorvereiste gekoppel word dat daar geen diskriminasie op grond van kleur, ras, oorsprong of geslag mag wees nie.

⁸ Van der Vyver 1976:57-105; Wiechers 1981:147-148

⁹ 1981:147

Die tweede kategorie menseregte (prosesstuele menseregte) omvat volgens Van der Vyver¹⁰ en Wiechers¹¹ daardie maatreëls wat betrekking het op die vereiste van behoorlike regspleging (ook as die due process of law - soos in die Veertiende Amendement tot die Grondwet van die VSA bepaal - bekend). Die belangrikste prosesstuele menseregte is die volgende:¹²

- Niemand mag arbitrêr gearresteer of aangehou word nie, en elkeen het die reg om omtrent die klagte teen hom ingelig te word en om binne 'n redelike tyd voor 'n hof gebring te word.
- Die reg op lewe, vryheid en eiendom kan nie sonder 'n behoorlike regsgeding aangetas word nie.
- 'n Beskuldigde word geag onskuldig te wees totdat die teendeel bewys is.
- Meerdere skuldigbevindings op dieselfde klag word verbied.
- Iedereen wie se belange moontlik deur staatsoptrede aangetas mag word, is op regsverteenvoordiging geregtig.
- Iedereen wie se belange moontlik deur staatsoptrede aangetas mag word, is geregtig om sy saak te kan stel. Dit betrek die sogenaamde *audi alteram partem*-reël.
- Niemand kan verplig word om homself te inkrimineer nie.
- Geregshoue moet onafhanklik en onpartydig funksioneer.
- Dade wat later tot misdaad verklaar word en verswarende strafbepalings mag nie terugwerkend van krag gemaak word nie.
- Wrede en ongewone strawwe moet verval.

Dit word vandag algemeen aanvaar dat menseregte in Suid-Afrika as gevolg van owerheidsoptrede ingrypend aangetas word. Wiechers¹³ beskryf die geheelbeeld as beslis bedroewend en vervolg:

¹⁰ 1975:137-182; 1976:83-105

¹¹ 1981:148

¹² volgens Van der Vyver 1976:88-89

¹³ 1981:151

(D)aar is prakties geen aspek van persoonlike, politieke, ekonomiese, kulturele, maatskaplike en prosessuele regte wat nie op een of ander wyse - en soms heel ingrypend - vernietig, aangetas of ten minste beperk word nie. Selfs al word die beginsel van noodsaaklike beperkings ten behoeve van ander individue of die gemeenskap aanvaar, is dit nogtans duidelik dat die hele Suid-Afrikaanse bestel op statutêre fundamente opperig is wat die ganse beskerming van menseregte en fundamentele vryhede in gedrang bring.

Samevattend moet daar dus gestel word dat staatsbeveiliging in beginsel slegs legitiem is indien dit binne die kader van die uitgebreide betekenis van die Rule of law-begrip plaasvind - met ander woorde mits dit voldoen aan die vereiste dat dit gebaseer is op die basiese bestaan en erkenning van fundamentele vryhede wat as riglyn, klankbord en toetssteen (dus as Sollensprinzip) vir sowel alle wetgewende maatreëls as alle overheidsoptredes dien.

2. VOOR 1948

2.1 Fundamentele vryhede en die periode voor 1948

Daar word vandag redelik algemeen aanvaar dat die wesenlike aantasting van fundamentele vryhede, of soos dit ook soms bekend staan, *civil liberties*, slegs sedert 1948 plaasgevind het. Verskeie skrywers wys egter daarop dat die inbreukmaking op fundamentele vryhede reeds lank voor 1948 in aanvang geneem het.¹⁴ Davenport som die posisie voor 1948 soos volg op:

¹⁴ vergelyk byvoorbeeld Davenport 1960:26-27 wat verwys na die *Mijnen en Bedrijven Wet* 12 van 1911, die *Naturelle Grond Wet* 27 van 1913, die *Wysigingswet op Myne en Werke* van 1926, die *Wet op Verteenwoordiging van Naturelle* 12 van 1936, en die sogenaamde *Pegging Act* (die *Wet tot die Beperking van Handel en Okkupasie van Grond*) 35 van 1943.

It is salutary to recall the extent to which infringements of civil rights since 1948 are in reality extensions of infringements made before 1948. "In regard to the African community", Molteno writes, "the general picture in 1948 was that already by then they were not a free people"¹⁵, a sobering fact for those who have been led to suppose that the present lack of freedom is the result of Nationalist iniquity alone.¹⁶

In 1939 het die Verenigde Party-koalisie enersyds beskik oor vërgaande sekuriteitsmaatreëls ten aansien van veral Gekleurdes asook 'n aantal maatreëls vir die behoud en uitbou van segregasie tussen die verskillende rasse-groepe.¹⁷

2.2 Veiligheidsmaatreëls

Die vernaamste veiligheidsmaatreëls was:

- (a) Die Swart Administrasie Wet 38 van 1927 (wat onder andere vir die verskuiwing van groepe persone en die verbanning van individue voorsiening gemaak het - en waarvan daar op 'n groot skaal gebruik gemaak is)
- (b) Die Naturelle Stadsgebiede Wet 17 van 1923, soos gewysig deur die Wysigingswet op Naturellewette 46 van 1937 (wat vir die

¹⁵ 1958:7, soos aangehaal deur Davenport 1960:26

¹⁶ Davenport 1960:26

¹⁷ Sien in die algemeen Davenport 1977:238-254; Kuper 1971:424-459 (en in die besonder 426-436 vir die periode voor 1910; 436-451 vir die periode 1910-1936 wat hy omskryf as political exclusion; en 451-459 vir die periode 1937-1947 wat hy as die periode van transition beskryf) asook Horrell 1971:1-17 vir 'n kursoriese weergawe van die maatreëls met betrekking tot die politieke uitsluiting van die Swart, Bruin en Indiërbevolking van die verskillende gebiede voor 1910 (1-6) en tydens die periode tot en met 1948 (7-17).

verbanning van individue vanuit stedelike gebiede voorsiening gemaak het)

- (c) Die Wet op Oproerige Byeenkomste van 1913, soos gewysig
- (d) Paswetgewing
- (e) Beheer oor die beweging van Indiërs.

2.3 Skeidingsmaatreëls

In navolging van Davenport is dit sinvol om te onderskei tussen die segregerende maatreëls wat ten aansien van die verskillende bevolkingsgroepe gegeld het.^{1*} Hy vermeld die volgende maatreëls wat in besonder ten opsigte van Swartmense gegeld het:

(a) Die Naturelle Verteenwoordigings Wet 12 van 1936 wat die stemreg van die destyds kwalifiserende Swart stemgeregtigdes ontnem het en in ruil daarvoor drie Blanke verteenwoordigers vir die Volksraad, twee Blanke verteenwoordigers vir die Kaapse Provinsiale Raad en vier indirek verkose Blanke senatore, asook 'n adviserende liggaam, die Natives Representative Council (hierna NVR - Naturelle Verteenwoordigende Raad - genoem) wat bestaan het uit die Sekretaris van Naturellesake as voorsitter, die vyf Hoof(naturelle)kommissarisse, vier genomineerde Naturellede, en twaalf verkose Naturelle

(b) Die Naturelle Trust en Grondwet 18 van 1936 wat in samehang met die Naturelle Grondwet 27 van 1913 territoriale segregasie finale beslag gegee het, en wat die verblyfsposisie van Naturelle buite die tradisionele gebiede (reserves) en die (Blanke) stedelike gebiede gereël het

(c) Die Naturelle Stadsgebieden Wet 17 van 1923 soos gewysig deur die Wysigingswet op die Naturellewette van 1937 wat voorsiening gemaak het vir stedelike segregasie - dit is die verblyf in afsonderlike stedelike woongebiede - asook vir instromingsbeheer

(d) Die Naturelle Administrasie Wet 38 van 1927 wat voorsiening gemaak het vir die bestuur en beheer van Swartes in die tradisionele

^{1*} Davenport 1977:238-254 asook die bronne hierbo aangehaal

gebiede, die gebiede wat uitgesit is vir aankoop deur die Naturelle Trust, ander nie-stedelike gebiede ten aansien waarvan Swartes een of ander vorm van reg besit het, asook die verskuiwing van groepe en individue.

Wat Indiërs betref, was die beperking op die eiendomsreg en besit van grond en die reg om handel te dryf beperk kragtens wetgewing.

Wat Kleurlinge betref, het die Willcocks-kommissie in 1937 aanbeveel dat daar 'n omvattende sosio-ekonomiese ophettingsplan in werking gestel moet word en dat, sodra die Kleurlinge aan die stemregkwalifikasies voldoen, hulle ook in die Noordelike Provinsies stemreg behoort te verkry. Hierdie aanbeveling is egter nie in wetgewing omskep nie.

Daar moet nie uit die oog verloor word nie dat al die Blanke politieke partye op daardie stadium ten gunste van toenemende segregasie was nie; so ook die regerende Verenigde Party. Nieteenstaande hierdie gegewe kan daar ten minste drie redes geïdentifiseer word waarom daar tot net voor 1943 'n beleid van *laissez-faire* ten opsigte van toenemende segregasie voorgekom het :

- (a) Die arbeidsbehoefte van die reeds vinnig groeiende industrie soos verskerp deur die behoeftes van die wapenindustrie
- (b) Die rol van die (Blanke) Naturelverteenwoordigers wat kragtens die Naturelle Verteenwoordigings Wet 12 van 1936 in 1938 tot die Parlement toegetree het.¹⁹
- (c) Die aanstelling van 'n Sosio-Ekonomiese Beplanningsraad met die oog op die daarstelling van 'n omvattende na-oorlogse hervormingstrategie, en die aanstelling van die interdepartementele komitee onder voorsitterskap van die destydse Sekretaris van Naturellesake, Douglas Smit, om die sosiale, onderwys- en gesondheidstoestande van stedelike naturelle (1942) te ondersoek.

¹⁹ Vergelyk Kuper 1971:452-453 t.o.v. die destydse strydvraag of die Naturellebevolking wel van hierdie verteenwoordiging gebruik moes maak.

Sommige aanbevelings van die Smit-komitee - die verbetering in die posisie van die arm Swart arbeider (besoldiging, pensioen en werkloosheidsversekering), openbare gesondheid en sekondêre onderwys - is in werking gestel. Die Smit-komitee het ook die afskaffing van instromingsbeheer aanbeveel; die destydse regering het egter eers in Mei 1942 besluit om die opvra van passe deur die Suid-Afrikaanse Polisie - behalwe as daar 'n vermoede bestaan het dat die betrokke persoon 'n misdaad gepleeg het - beëindig moes word.²⁰

Tydens die eerste Parlementsitting van 1913 het die leier van die Verenigde Nasionale Party, Dr. Malan, homself uitgespreek teen sowel Marxisme as Kommunisme, en die Sosio- Ekonomiese Beplanningsraad as onvertegenwoordigend en onbekwaam afgemaak; en daarbenewens die rassese segregasie-standpunt sterk beklemtoon. Verspreiding van Kommunisme het ook aan die orde gekom.²¹ Die destydse Verenigde Party-regering was egter nie bereid om ten aansien van rasse-aangeleenthede die 1942-koersaanpassing voort te sit nie; klem is slegs gelê op die 1936-1937 wetgewing en die verbetering van sosiale voorsieninge vir Gekleurdes. In 1943 het die Elliot-komitee²² - wat die misdaadtoename in Johannesburg moes ondersoek - aanbeveel dat die paswetgewing weer toegepas moes word.²³

²⁰ Davenport 1977:240

²¹ Veral in die toespraak van mnr. Eric Louw.

²² Hooflanddros van Johannesburg.

²³ Volgens Davenport 1977:240-241 nie omdat die komitee 'n oorsaaklike verband tussen die misdaadtoename en die verslapping van instromingsbeheer kon vind nie, maar omdat die effek van die verslapping van beheer was dat minder Swartes na hulle aankoms by die betrokke Munisipaliteite as werksoekers geregistreer het, en gevolglik die hele basis van instromingsbeheer sodoende ondergrawe het.

2.4 Swart reaksie

Die reaksie van Swart kant kan onder die volgende hoofde geklassifiseer word:

(a) Die begin van 'n Anti-Pass Campaign in Mei 1944.²⁴

(b) Die gebrek aan behuising in Johannesburg het daartoe gelei dat groot plakkersgebiede ontstaan het. Vanweë die tekort aan boumateriaal en die verbod op die opleiding van Swart vakmanne, kon die probleem volgens Davenport²⁵ nie gou opgelos word nie. 'n Aantal plakkers het grond beset en 'n eie bestuurstelsel (verskaffing van sak as boumateriaal, 'n gemeenskapswag, die verkoop van handelslisensies en die insameling van heffings) ingestel. Dit het gelei tot die daarstelling van 'n aantal noodkampe waarheen mense verwyder is. Dit het onder meer aanleiding gegee tot opstande in Johannesburg in 1947, Marabastad in Desember 1942, Sophiatown in 1944 en Springs in Julie 1945.

(c) Die toename in Swart vakbonde en vakbondoptrede. Die Council of Non-European Trade Unions is in 1941 versterk deur die aansluiting van 'n verdere aantal Swart vakbonde. Die hoofdoelstelling van hierdie oorkoepelende vakbond was die volledige amptelike erkenning van Swart vakbonde. In 1945 het dit ongeveer 150 000 lede gehad.

²⁴ Hierdie kampanje teen die paswetgewing het 'n aantal voorgangers gehad, onder meer in 1913, 1920 en 1929 tot 1931. Die vereenvoudiging van paswetgewing is aanbeveel deur die Interdepartementele Komitee van Ondersoek (1920), die Holloway (Naturelle Ekonomiese) Kommissie (1932) en J.M. Young van die Naturellesake Kommissie (1939). Die hierbo vermelde interdepartementele komitee onder die voorsitterskap van Douglas Smit (die Sekretaris van Naturellesake) het in 1942 aanbeveel dat die paswetgewing afgeskaf moet word; die toepassing daarvan is egter slegs vir 'n jaar verslap.

²⁵ 1976:241

(d) Die uitbreiding van die ANC en die verskerping van versoeke om verandering het gevolg op die rig van onsuksesvolle versoeke tot die sentrale owerheid vir beleidsaanpassings.²⁶ Verskeie voorleggings met betrekking tot die afskaffing van die passtelsel, die afskaffing van alle diskriminerende wetgewing, en medeseggenskap in die politieke bestel is telkens aan die sentrale owerheid voorgelê, maar is sonder uitsondering verwerp. Hierdie gebrek aan sukses het onder andere gelei tot die stigting van die ANC Youth League (1943-1944) wat aanvanklik anti-kommunisties was. In hulle manifest het hulle onder andere verwys na "the need for vigilance against Communists and other groups which foster non-African interests".²⁷ Die Youth League het in 1949 egter 'n kardinale beleidsverandering goedgekeur: protes sou van toe af plek moes maak vir ander vorme van teenkanting teen (eksklusiewe) Blanke politieke mag.

(e) Die Naturelle Verteenwoordigende Raad²⁸ het jaarliks versoeke aan die Regering gerig om onder meer die paswetgewing op te hef, maar sonder sukses. Op 6 Augustus 1946 het die NRV in Pretoria byeengekom en 'n ultimatum aan die Regering gestel dat sittings opgeskort sal word tot tyd en wyl die Regering instem om paswetgewing asook die verbanningsbepalings van die Swart Administrasie Wet 27 van 1938 af te skaf en om Swart vakbonde te wettig. Die Regering het egter nie kans gesien vir die toestaan van hierdie eise nie en op 'n daaropvolgende vergadering (wat deur Hofmeyer toegesprek is), het hulle die verdere eis van direkte Naturelverteenwoordiging vanaf munisipaliteite tot die sentrale Parlement geëis.

²⁶ Hieroor onder meer Davenport 1977:246 vir 'n kort samevatting.

²⁷ Davenport 1977:247-248. Die vernaamste lede van hierdie groep was A. Lembede, J. Nkobane, W.F. Nkomo, Walter Sisulu en Nelson Mandela, A.P. Mda, Robert Sobukwe, en andere.

²⁸ ingestel kragtens die bepalings van die Naturelle Verteenwoordigings Wet 12 van 1936.

(f) Wat die Kleurlinge betref, het die Regering in 1943 besluit om 'n Departement van Kleurlingsake in te stel en om 'n Kleurling Adviserende Raad beslag te gee. Dit het aanleiding gegee tot die stigting van 'n Anti-CAD beweging wat homself beywer het vir die afskaffing van bogenoemde twee instansies. In 1943 het die Anti-CAD en die All African Congress 'n sogenaamde Non-European Unity Movement gestig. Hierdie beweging het hoofsaaklik van vreedsame protes binne die raamwerk van bestaande wetgewing gebruik gemaak.

(g) Die Indiërs het egter - hoofsaaklik weens die bepalinge van die Wet tot die Beperking van Handel en Okkupasie van Grond 35 van 1943 (waarkragtens eiendomstransaksies in Durban en Transvaal vir 'n periode van 3 jaar opgeskort sou word) en die latere Wet op Grondbesit van Asiate en Verteenwoordiging van Indiërs 28 van 1946 (waarkragtens grondeienaarskap en okkupasie tot bepaalde ongekontroleerde Natalse gebiede beperk is en politieke verteenwoordiging deur Blankes in die Parlement en deur twee Indiërs in die Provinsiale Raad daargestel is)²⁹, begin om in georganiseerde verband in opstand te kom. Die Natal Indian Council het begin met 'n program van georganiseerde passiewe weerstand as gevolg waarvan ongeveer 2000 mense gevonnies is weens plakkery op 'n gekontroleerde gebied in Durban. In Maart 1947 is 'n gesamentlike verklaring van samewerking opgestel deur Naicker van die Indian Congress, Dadoo van die Transvaal Indian Congress en Xuma van die ANC ter bereiking van die volgende doelstellings:

- (a) Die verkryging van volle stemreg
- (b) Gelyke industriële regte
- (c) Die verwydering van beperkings op die verkryging en okkupasie van grond
- (d) Die verskaffing van vry en verpligte onderwys vir alle Nie-Blankes
- (e) Vryheid van beweging vir almal, en
- (f) Die verwydering van alle diskriminerende wetgewing.

²⁹ Hierdie gedeelte van die wet is nooit in werking gestel nie, en is in 1949 deur die nuwe Nasionale Regering afgeskaf.

Daar moet met Davenport³⁰ saamgestem word dat regeringskontak met Swart vakbond- en politieke leiers in 1946 heeltemal tot stilstand gekom het.

In 1946 het die Regering die Fagan-kommissie aangestel om aangeleenthede rakende Swartes te ondersoek. Die verslag van die Kommissie is in Februarie 1948 gepubliseer. Die aanbevelings was tot 'n hoë mate aanvaarbaar vir die leiers van die Swart gemeenskap; Davenport³¹ stel dit soos volg :

It represented the most considered view of which the combined thinking of the Smuts Ministry, prodded by the Natives Representatives, were capable on the conditions of extreme political stress. Published two years earlier, in time to enable the Government to put some of its ideas into practice, there was an outside chance that it might have changed the direction of South African policy; but the report appearing so near the end of the Government's term, with none of its recommendations yet tested in practice or in public debate, it offered the electorate a liberal aspiration other than a policy, and if the choice for voters was between aspirations, the Sauer Report of the Nationalists, with its early spelling out of the gospel of Apartheid, seemed to offer more security on more familiar lines.

Daar dien ten slotte nog gewys te word op die uitgangspunte van die Nasionale Party soos wat dit tydens die aanloop tot die verkiesing in 1948 na vore getreë het. Die Nasionale Party het 'n komitee onder leierskap van P.O. Sauer aangestel om 'n apartheidsbeleid te formuleer; dit het dan ook in die Verkiesingsmanifes van 1948 neerslag gevind. Die basiese uitgangspunt van die Sauer-verslag was vertikale geskeidenheid. Die administrasie van Swartes moes geskied deur aan die hand van 'n afsonderlike Departement van Naturellesake, met inbegrip van Swart

³⁰ 1976:242

³¹ 1976:244

Onderwys; politieke regte moes slegs in die tradisionele gebiede (reserwes) uitgeoefen word in liggame soort gelyk as die Transkeise Bunga (maar met versterking van die tradisionele opperhoofde se magsposisie). Segregasie moes ook ten aansien van Kleurlinge toegepas word: dit moes geskied ten opsigte van woongebied, geriewe, vervoer, onderwys en politieke regte. Ten slotte moes Asiërs op elke moontlike terrein by wyse van wetgewing aan bande gelê word, en hulle repatriasie na Indië moes versnel word. Daar is reeds hierbo verwys na die Parlementsitting in 1948 voor die algemene verkiesing waartydens die Nasionale Party veral op twee fronte die Verenigde Party aangeval het: die mislukking van sy rassebeleid en die bewering dat die VP of 'n medewerker van die Kommunisme was of nie sterk genoeg daarteen opgetree het nie. Die gevaar van Kommunisme is dan ook in die debatte sterk deur die Nasionale Party beklemtoon.^{3 2}

Dit is dan ook verstaanbaar dat as gevolg van die

- (a) mislukking van die rassebeleid van die VP-regering
- (b) toenemende rassspanning
- (c) toenemende Swart vakbondoptrede
- (d) toenemende ontevredenheid onder Nie-Blankes
- (e) die aanbevelings van die Fagan-kommissie wat na die mening van die deursnee kieser op integrasie sou neerkom
- (f) die vrees vir 'n sterk toename in die verspreiding van Kommunisme, en
- (g) 'n duidelik geformuleerde en maklik verstaanbare rassebeleid wat die bestaande segregasiebeleid en -praktyk wetlik en maatskaplik sou institutionaliseer, en dit verder sou uitbrei

daartoe gelei het dat die Nasionale Party die verkiesingsoorwinning in 1948 behaal het.

^{3 2} Daar is onder andere verwys na die infiltrasie van die Springbok Legioen deur die SAKP.

3. DIE PERIODE 1948-1956

3.1 Onmiddellike Swart Reaksie

Die Swart reaksie op die verkiesingsoorwinning van die Nasionale Party was om in Oktober 1948 'n Call for African Unity te maak. In Desember 1949 het die ANC 'n belangrike beleidsverandering aanvaar: die program van aksie van die Youth League is aanvaar - dit het voorsiening gemaak vir die verwerping van petisies en afvaardigings na die Regering, en het direkte optrede by wyse van boikotte, stakings en burgerlike ongehoorsaamheid in die vooruitsig gestel. Vanaf hierdie stadium het die invloed van die SAKP in die ANC dan ook sterker geword.

In aansluiting by wat hier reeds vermeld is, het daar in Januarie 1949 onluste te Durban uitgebreek.³³ Tydens hierdie onluste is 142 mense gedood. Die stryd het in hoofsaak tussen Swartes en Indiërs gegaan.³⁴ Davenport beweer dat na aanleiding van hierdie onluste daar 'n samewerkingsverband tussen die ANC en die leiers van die Natal Indian Congress tot stand gekom het.³⁵

Tweedens het daar in November 1949 die sogenaamde Reef Riots te Krugersdorp, Randfontein en Newlands uitgebreek, wat voortgesit is in Newclare en Benoni in Januarie 1950.³⁶ Die kommissie van ondersoek na hierdie onluste het bevind dat daar onder andere vier redes vir die onluste was:

- (a) Negatiewe gevoelens teen die polisie

³³ Davenport 1977:263.

³⁴ Davenport 1977:263

³⁵ Wat dan later in die loodsing van die gesamentlike Defiance Campaign sou lei.

³⁶ Horrell 1971:20-21.

- (b) Die polisieoektogte na drank en pasootreders
- (c) Die gebrek aan behoorlike behuising, sosiale, onderwys en ontspanningsgeriewe, en
- (d) Die rol van Kommunistiese propagandiste vir die loodsing van die onluste.

3.2 Invoering van differensierende wetgewing

Gedurende die jare 1949 tot 1952 is 'n aantal wette ingevoer om segregasie tussen Blank en Nie-Blank te bewerkstellig.¹⁷ Die vernaamste wette was

- (a) Die Wet op Verbod van Gemengde Huwelike 54 van 1949
- (b) Die Bevolkingsregistrasie Wet 30 van 1950
- (c) Die verskerping van die strafbepalings van die Ontugwet 21 van 1950 in geval waar ontug oor die kleurgrens plaasgevind het, en
- (d) Die Groepsgebiedewet 41 van 1950.

3.3 Invoering van wetgewing om die bestaande politieke strukture met betrekking tot Nie-Blankes te verander

In 1948 is die beperkte indirekte verteenwoordiging¹⁸ van Indiërs soos deur die vorige Regering in 1946 bepaal, afgeskaf. Dit dien op gewys te word dat hierdie maatreël ook deur die Indiërgemeenskap verwerp is, en dat hulle nooit daarvan gebruik gemaak het nie.

In 1951 is die Verteenwoordigende Naturelle Raad (Native Representative Council) afgeskaf. Die N.V.R. het ook geweier om enige onderhandeling met die Nasionale Regering te voer - soos wat dit ook trouens tydens die laaste jare met die vorige Regering die geval was.

¹⁷ Vergelyk hieroor onder andere Davenport 1977:258 en verder Horrell 1971:18-19.

¹⁸ Sien hierbo.

Derdens het die verwydering van die Kleurlinge van die gemeenskaplike kieserslys (in die Kaapprovinsie) 'n sentrale beleidsuitgangspunt van die Regering gevorm. Weens onbehoorlike (onwettige) konstitusionele optredes, is die betrokke wetsontwerp en verbandhoudende wetgewing (met betrekking tot die instelling van die Parlement as hoogste hof in geval van konstitusionele sake, en die vergroting van die Appélhof) telkens as onwettig deur die Appélhof verklaar. Eers in 1956 - met die vergroting van die Senaat - is hierdie maatreël deurgevoer.

3.4 Reaksie

Vanaf April 1951 tot April 1953 het die War Veteran's Torch Commando as buite-parlementêre drukgroep op getreë, met as hoofdoelstelling die nie-verwydering van die stemgeregtigde Kleurlinge.³⁹ Tydens 'n optog na die Parlement om 'n protespetisie aan die destydse Eerste Minister, dr. D.F. Malan, te oorhandig, het daar onluste in Kaapstad uitgebreek.

Op 1 Mei 1950 het die vernaamste Kleurling-, Indiër- en Swart organisasies alle Nie-Blankes op die Rand versoek om op 1 Mei 1950 as Freedom Day te vier en van die werk af weg te bly.⁴⁰ Onluste het uitgebreek te Germiston, Orlando, Sophiatown, Alexandra, Morokka, Benoni en Brakpan. Agtien Swartmense is dood tydens hierdie onluste.

2.5 Veiligheidswetgewing⁴¹

In 1948 het die Minister van Justisie, mnr. C.R. Swart, 'n departementele komitee met as opdrag 'n ondersoek na die invloed van Kommunisme in Suid-Afrika, aangestel. In Mei 1950 het hy die Wetsontwerp op Onwettige Organisasies (wat nie eksplisiet teen Kommunisme gemik was nie) ter tafel gelê. Hierdie wetsontwerp is egter teruggetrek en vervang deur die Wet

³⁹ Vergelyk Davenport 1977:260-261

⁴⁰ Vergelyk onder meer Horrell 1971:21.

⁴¹ Vergelyk onder meer Davenport 1977:263, 264; Horrell 1971:18.

op **Onderdrukking van Kommunisme 44 van 1950**. Die vernaamste bepalings van hierdie Wet was soos volg:

- Onwettigverklaring van die **Kommunistiese Party**.
- Onwettigverklaring van soortgelyke organisasies.
- Die aanduiding van die name van amptenare en ondersteuners van sulke organisasies.
- Die verbod van die genoemde persone om deel te neem aan sulke organisasies se aktiwiteite.
- Beperking op die bewegings van genoemde persone.
- Verbod van enige byeenkomste wat na die mening van die Minister die doelstellings van **Kommunisme** sou bevorder.

Die **Wet op Onderdrukking van Kommunisme 44 van 1950** en sy opvolgers het die **beginsels van burgerlike vryheid** - wat ten grondslag van die **Suid-Afrikaanse Gemenebest**,⁴² met 'n beroep op **nasionale veiligheid** en **openbare belang** toenemend aangetas.

Reaksie hierteen het vanaf 'n wye front gekom: nie net die **Opposisie** nie, maar ook die onderskeie **Balierade** en die **Engelstalige koerantwese** het hulle sterk hierteen uitgelaat. Die **SAKP** het homself op **20 Julie 1950** - net voor inwerkingtreding van die **Wet** - ontbind; in **1951** is die **Wet** egter met terugwerkende krag van toepassing gemaak ook op almal wat voorheen **Kommunisme** onderskryf het. Dit het ten gevolg gehad dat die toenmalige sittende lede van die **Parlement** en die **Kaapse Provinsiale Raad** wat voorheen lid van die **SAKP** was, uit hulle ampte verwyder is.

⁴² Sien hieroor veral **De Villiers 1979:83** en veral **84 tot 89**, asook afdeling **6** hieronder.

3.6 Owerheidsoptrede met betrekking tot vakbonde en inperkings.⁴³

Le Grange⁴⁴ dui aan dat die SAKP in 1949 reeds sowat een-derde van die 215 geregistreeerde vakbonde in Suid-Afrika beheer het. Meer as 50 ampsdraers van vakbonde is in die tydperk 1950-1955 verbied om onder meer deel te neem aan die vakbondwese. Dit dien ook vermeld te word dat alle vakbonde in 1957 by wyse van wetgewing gedwing was om slegs lede uit een rassegroep te aanvaar.

3.7 Verdere Swart reaksie⁴⁵

3.7.1 Toenemende samewerking tussen die ANC en die SAKP

Davenport beskryf die gevolge van die Meidag-onluste⁴⁶ en die invoering van die Wet op Onderdrukking van Kommuniste 44 van 1950⁴⁷ soos volg:

The two sides were beginning to discover that the achievement of their immediate objective, the destruction of unbending White supremacy, did not require complete identification of their ultimate aims.⁴⁸

2.7.2 Franchise Action Committee

⁴³ Sien hieroor veral Davenport 1977:265.

⁴⁴ 1977:3.

⁴⁵ Sien hieroor veral Davenport 1977:265-266 en Horrell 1971:21-23.

⁴⁶ Sien hierbo

⁴⁷ Sien hierbo.

⁴⁸ Davenport 1977:265.

In Februarie 1951 het die ANC, die African Peoples Organisation, en die South African Indian Congress 'n vergadering belê waarop 'n Franchise Action Committee aangewys is.⁴⁹ In 'n manifest wat in samewerking met die Coloured Peoples' National Union uitgereik is, het hulle ten gunste van die afskaffing van onderdrukkende wetgewing langs konstitusionele weg uitgespreek. In Desember 1951 het die ANC 'n skrywe aan die Eerste Minister gerig en hom versoek om aan die volgende eise gehoor te gee:

- (a) Direkte verteenwoordiging van Swartes in die Parlement
- (b) Die herroeping op nie later as 29 Februarie van die volgende wetgewing:

- Paswetgewing
- Groepsgebiedewet 41 van 1950
- Die Wet op Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers 46 van 1950
- Die beleid van veevermindering in die tradisionele gebiede.

In sy antwoord het die Eerste Minister gesê dat die Regering nie van plan was om enige differensiërende maatregel op te hef nie, maar wel bereid was om ontwikkeling binne die tradisionele Swart gebiede te bevorder. Die ANC het daarop 'n skrywe aan die Eerste Minister gerig waarin hulle hom meegedeel het dat hulle met 'n vreedsame veldtog vir die afskaffing van sodanige wetgewing sou begin.⁵⁰

In hierdie verband kan daar ook verwys word na die versoek direk na afloop van die Meidag-onluste van die Naturelle Verteenwoordigende Raad dat daar 'n Nasionale Konvensie ten aansien van die beleid met betrekking tot Nie-Blankes gehou moes word. Hierdie versoek is ondersteun deur

⁴⁹ Vergelyk Le Grange 1977:4.

⁵⁰ Sien Horrell 1971:22.

die Suid-Afrikaanse Instituut vir Rasseverhoudinge in 'n skrywe van Junie 1950 aan die Eerste Minister.

Horrell^{5 1} som die reaksie van die Eerste Minister soos volg op:

The Prime Minister admitted the deterioration in race relations. He said that while the ideal of holding a fully representative conference was an impressive one, it could have no satisfactory outcome for the divergence between the 'communistic and liberalistic' standpoint and that of the Government was too wide to be reconciled in this way. The Government was exploring new means of establishing contacts with non-whites.

3.7.3 Defiance Campaign

Op 6 April 1952 is landswyd protesbyeenkomste teen diskriminerende wetgewing gehou. 'n Joint Planning Council is deur die ANC en die SAUC aangestel om 'n program van burgerlike ongehoorsaamheid^{5 2} in werking te stel.^{5 3} Die weerstandsoptrede het hoofsaaklik in die georganiseerde oortreding van paswette^{5 4} en skeidingswetgewing (die gebruikmaking van stasieruskamers wat slegs vir Blankes uitgehou was), geresulteer. Teen Desember 1952 is reeds meer as agtduisend sodanige vrywillige oortreders gevonniss.^{5 5} Geweld en lewensverlies het ook tydens die Defiance Cam-

^{5 1} 1971:21-22

^{5 2} Volgens Davenport 1977:266 op die voorbeeld van Gandhi se optrede teen die diskriminerende maatreëls met betrekking tot Indiërs.

^{5 3} Volgens Le Grange 1977:4 was met uitsondering van die voorsitter, Maroka, die vier ander lede bekende kommuniste.

^{5 4} Vergelyk le Grange 1977:4-5.

^{5 5} Dit is opmerklik dat die Oos-Kaapse Swartes in hierdie verband ook 'n leidende rol geneem het - Davenport 1977:266.

paign voorgekom - onluste het in Port Elizabeth, Johannesburg, Kimberley, en Oos-London, asook in Klerksdorp, Kaapstad en Durban uitgebreek. Ses-en-twintig Swartes en ses Blankes het gesterf. Sommige van die persone wat skuldig bevind is weens betreding van Blanke ruskamergeriewe, het geappelleer en in die belangwekkende beslissing van R v Lusu⁵⁶ is beslis dat sodanige skeidingsmaatreëls slegs gewettig is mits daar gelykwaardige afsonderlike geriewe bestaan.

3.8 Verdere wetgewende maatreëls

Die Wet op die Aanwysing van Aparte Geriewe 49 van 1953 is ingevoer om die beslissing in R v Lusu⁵⁷ ongedaan te maak; hiervolgens hoef afsonderlike geriewe nie meer gelykwaardig te wees nie.

Op die veiligheidsfront is twee vërgaande maatreëls op die wetboek geplaas :

(a) Die Wet op Openbare Veiligheid 3 van 1953 wat voorsiening gemaak het vir die instelling van 'n noodtoestand oor Suid-Afrika of gedeeltes daarvan, en die uitvaardiging van noodtoestandregulasies, asook die handhawing van openbare orde tydens sodanige noodtoestand

(b) Die Strafreghswysigingswet 8 van 1953 wat die maksimum strawwe vir persone wat skuldig bevind is aan misdrywe wat begaan is by wyse van protes teen enige wet, verhoog het tot Seshonderd Rand

Drie jaar gevangenisstraf

Tien houe, of 'n kombinasie van enige van twee van bogenoemde.

Hierdie Wet het twee nuwe misdrywe daargestel:

aansporing van ander om te protesteer teen enige wet, en

⁵⁶ 1953(2) SA 484 (A)

⁵⁷ 1953(2) SA 484 (A)

die aanbod of aanname van geldelike of ander steun vir enige organiseerde verset teen wetgewing.^{5 8}

3.9 Swart Reaksie^{5 9}

Die ANC het 'n beroep gedoen op Swartmense - na die onluste en die daaropvolgende versterking van veiligheidswetgewing - om verdere geweld te voorkom.

In 1952 is die sogenaamde South African Congress of Democrats, 'n Blanke liggaam, bestaande uit hoofsaaklik vorige lede van die verbode SAKP,^{6 0} gestig. Hulle werkswyse was om

(a) in 1955 die South African Congress of Trade Unions - 'n veelrassige vakbondorganisasie wat hoofsaaklik uit Swart werknemers bestaan het - te stig, en^{6 1}

(b) die daarstelling van die Congress of the People in samewerking met die ANC, die SAUC en die Coloured People's Organisation en die aanvaarding van die Freedom Charter.^{6 2}

3.10 Verdere Owerheidsoptrede

Die Defiance Campaign het geëindig met die inhegtenisname van ongeveer sestig leiers van die ANC en die SAUC op aanklagte kragtens die Wet

^{5 8} Vergelyk onder andere Horrell 1971:24; Le Grange 1977:16. In hierdie geval was die maksimumstrawwe duisend rand, vyf jaar, tien hou, of 'n kombinasie van enige twee strawwe.

^{5 9} Vergelyk onder meer Horrell 1971:24

^{6 0} Vergelyk Le Grange 1977:5; Horrell 1971:24.

^{6 1} Le Grange 1977:5.

^{6 2} Vergelyk onder meer Le Grange 1977:5.

op Onderdrukking van Kommunisme 44 van 1950.⁶³ In 1953 was 33 vakbondsdraers en 89 ander persone kragtens kennisgewings uitgereik volgens die Wet op Onderdrukking van Kommunisme 44 van 1950 verbied om lid te wees van bepaalde organisasies en/of vergaderings by te woon en/of bepaalde gebiede te verlaat.⁶⁴

3.11 Besondere maatreëls met betrekking tot Swartes

'n Aantal belangwekkende maatreëls is in die tydperk 1951 tot 1953 met betrekking tot die afsonderlike bestuur en beheer van Swartes ingestel. Die vernaamste maatreëls was:

- (a) Die Wet op Bantoe-Owerhede 68 van 1951 wat 'n van owerheldsweë aangestelde piramide van Bantoe-owerhede in stedelike en plattelandse gebiede - wat op stamgewoontes sou berus - daar sou stel.
- (b) Die Wet op Voorkoming van Onwettige Plakkery 24 van 1951 wat die Minister van Naturellesake in staat sou stel om Swartes te verplig om van openbare of private grond te beweeg en vir die daarstelling van hervestigingskampe vir plakkers.
- (c) Die Naturellebouwerkers Wet 27 van 1951 en die Wet op Heffing vir Naturelledienste 64 van 1952 wat voorsiening gemaak het vir die oprigting van behuising in stedelike Swart woongebiede.
- (d) Die Wysigingswet op Naturellewette 54 van 1952 wat die verkryging van verblyfsregte in stedelike woongebiede moeiliker gemaak het deur die invoering van artikel 10 van die Naturelle (Stadgebiede) Konsolidasiewet 25 van 1945.
- (e) Die Naturelle (Afskaffing van Passe en Koördinering van Dokumente) Wet 67 van 1952 wat - in teenstelling tot die naam van die wet - alle Swartmense verplig het (dit wil sê ook die wat vrystelling gehad het, asook vrouens, wat voorheen nie passe hoef te gedra het nie) om bewysboeke - waarin die nodige endossement

⁶³ Vergelyk Le Grange 1977:5.

⁶⁴ Horrell 1971:25 vermeld onder andere die volgende persone: Luthuli, Oliver Tambo, asook 'n aantal Kleurling en Indiër-leiers.

met betrekking tot die wettigheid van verblyf in die betrokke gebied aangebring moes word - op aanvraag te kon toon. Hierdie maatreël het voorsiening gemaak vir beheer oor Swart migrasie na die stede.

(f) Die Bantoe-Onderwys Wet 47 van 1953 wat voorsiening gemaak het vir die verkryging van beheer oor Swart skole deur die afsonderlike Departement van Naturellesake.⁶⁵

(g) Dr. Verwoerd het ook aangekondig dat Swartes wat op grond buite die stedelike Swart woongebiede en die tradisionele gebiede bly, verskuif sou moes word, selfs al sou hulle oor eiendomsreg aldaar beskik.⁶⁶

3.12 Verdere owerheidsoptrede

Gedurende die tydperk 1953-1960 is 'n aantal verdere maatreëls ingestel om by wyse van wetgewing en/of owerheidsoptrede verdere segregasie en beheer oor Nie-Blankes te weeg te bring. Die belangrikste maatreëls in hierdie verband was :

- (a) Die vergroting van die Senaat en die daaropvolgende verwydering van die Kleurlinge van die gemeenskaplike kieserslys.
- (b) Die verklaring van die Wes-Kaap as 'n Kleurlingvoorkeur gebied.
- (c) Die verskerping van instromingsbeheer.
- (d) Die verskuiwing van stedelike Swartes kragtens die beleid van residensiële apartheid, soos byvoorbeeld Sophiatown (1956).
- (e) Die verwydering van Kleurlinge kragtens die Groepsgebiedewet 41 van 1950.
- (f) Die verwydering van Indiërs kragtens die Groepsgebiedewet 41 van 1950.

⁶⁵ In navolging van die aanbeveling van die Eiselen-kommissie wat aanbeveel het dat dit nie onder die Uniale Departement van Onderwys moes resorteer nie, en dat die kerkskole vir Swartes wat voorheen bestaan het, onder die beheer van die Departement van Naturellesake moes val.

⁶⁶ Vergelyk hieroor Davenport 1977:269.

(g) Die Wet op Staatsondersteunde Inrigtings van 1957 wat voorsiening gemaak het vir die verpligte segregasie in biblioteke en ontspanningsgeriewe mits sodanige geriewe deur die plaaslike owerheid of ander owerhede beheer is.⁶⁷

(h) Die Wysigingswet op Bantowette 36 van 1957 wat die Regering in staat gestel het om klasse, ontspanning en kerkdienste te verbied indien dit deur Swartes in Blanke groepsgebiede bygewoon word.⁶⁸

(i) Die Wet op Uitbreiding van Universiteitsonderwys 45 van 1959 waarkragtens universiteitsapartheid ingestel is, vier verdere universiteitskolleges vir Nie-Blankes daargestel is, en die beheer oor Fort Hare (net soos die vier nuwe universiteitskolleges) aan die Departement van Naturellesake oorgedra is.

4. DIE PERIODE 1956-1964

4.1 Swart reaksie en daarvolgende owerheidsoptrede

4.1.1 Landelike Swart reaksie

Daar was sterk teenkanting teen die verskuiwing van verskeie groepe soos die Mamathola van Noord-Oos Transvaal.⁶⁹ In April 1957 het wydgaande opstande in Sekhukuneland uitgebreek weens die invoering van stelsel van statutêre Bantoe-owerhede. Twee raadslede sowel as die kaptein, Moroamoche Sekhune, is onderskeidelik na Natal en Transkei verban. Tydens die periode van 1957 tot 1960 het daar wydgaande plattelandse geweld in Pondoland voorgekom, weereens in teenkanting tot die invoering van statutêre Bantoe-owerhede. 'n Alternatiewe beheerliggaam, die Intaba-komitee, is gevorm en het gepoog om as

⁶⁷ Davenport 1977:275.

⁶⁸ Vergelyk hieroor Davenport 1970:275; 347-350.

⁶⁹ Vergelyk Davenport 1977:277-294 vir 'n algemene oorsig. Die weerstand teen die verskuiwing van was ook medebepaal deur teenstand teen die Wet op Bantoe-Owerhede 68 van 1951.

alternatiewe bestuursliggaam te funksioneer. Die opstand is eers in 1960 onder beheer gebring.

4.1.2 Bewysboeke

Met die inwerkingstelling van die statutêre verpligting op Swart vrouens om bewysboeke te dra in 1956, het daar wydskaalse onluste - veral in die vorm van die verbranding van bewysboeke - tot Februarie 1959 plaasgevind. Die weerstand was nie net tot die stedelike gebiede beperk nie, dit het ook in Wes-Transvaal in die Hurutshegebied voorgekom.

4.1.3 Stedelike reaksie

Na die stigting van die veelrassige Liberale Party was daar 'n aantal pogings om 'n oorkoepelende organisasie te stig. Op 26 en 27 Junie 1955 het die Congress of the People te Kliptown byeengekom en die Freedom Charter aanvaar⁷⁰. Die ANC het hierdie dokument in Maart 1956 aanvaar. Dit is duidelik dat die Congress of the People daarin geslaag het om die Swart opposisie sowel as 'n beduidende groep Blanke opposisie teen die beleidsmaatreëls van die Regering byeen te bring; dit is ook duidelik dat die SAKP dit as 'n geleentheid gesien het om sy eie invloed uit te brei.

4.2 Owerheidsoptrede : die Hoogverraadverhoor (Treason Trail)

Op 5 Desember 1956 is 156 mense van verskillende rasse gearresteer op aanklag van hoogverraad. Na afloop van een van die langste verhore in die Suid-Afrikaanse regsgeeskiedenis is al die beskuldigdes op 29 Maart 1961 deur die Spesiale Hoogverraadshof (bestaande uit drie regters van die Hooggeregshof) onskuldig bevind.

⁷⁰ Hierdie handves het 'n nie-rassige demokratiese regeringsvorm, gelykheid voor die reg, nasionalisasie van banke, myne en 'n aantal nywerhede, herverdeling van grond, gelyke werks- en onderwysgeleenthede en die afskaffing van beperkings op beweging en die familielewe geëis.

4.3 Die Wet op Bevordering van Bantoeselfbestuur 46 van 1959

In 1959 is aangekondig dat toenemende bestuursbevoegdhede aan die statutêre en tradisionele owerheidsliggame in die tradisionele gebiede verleen sou word. Dit sou self mettertyd op onafhanklikheid kon uitloop.

4.4 Verdere reaksie

Die teenstand teen die nuwe Bantoe-owerhede, bewysboeke vir vrouens, Swart onderwys en afsonderlike Swart universiteite het voortgeduur. In 1959 was daar ook opstande te Lady Selbourne in Pretoria en in Durban.

In November 1958 het 'n groep onder leiding van Robert Sobukwe weggebreek van die ANC weens die oorname van laasgenoemde liggaam deur nie-Swartgroepe. Die Pan-Africanist Congress is in Maart 1959 gestig. Die PAC het 'n wydskaalse kampanje vir die weerstand teen paswetgewing op 21 Maart 1960 afgekondig, en die ANC 'n soortgelyke kampanje vir 31 Maart 1960. Hierdie opstande het landswyd op 21 Maart plaasgevind, en het in Sharpeville gelei tot die dood van 69 Swartes en 'n mindere aantal Swartes te Langa.

4.5 Owerheidsoptrede

As gevolg van wydgaande protes teen die paswetgewing en die daaropvolgende buitelandse druk het die owerheid 'n aantal maatreëls ingestel, sommige waarvan die reeds diepgaande ingrypings op fundamentele vryhede verder vergroot het :

- (a) 'n Verbod op alle openbare vergaderings in die betrokke gebiede.
- (b) 'n Moratorium op pasarrestasies.
- (c) Die invoering van die **Wet op Onwettige Organisasies** 34 van 1960 op 28 Maart 1960 met die doel om die ANC en die PAC onwettig te verklaar.
- (d) Die uitreiking van noodtoestandregulasies waarkragtens ongeveer 18 000 mense aangehou is.
- (e) Verskeie verdere opstande het plaasgevind op 30 Maart, en op die datum het Kgosana dertigduisend Swartes na Caledonplein in

Kaapstad gelei om die vrylating van die gearresteerde leiers te versoek; die groep het vreedsaam uiteen gegaan.

(f) Op 30 Maart 1960 is noodtoestand in 122 van die 265 landdrostdistrikte afgekondig, met as inhoud die bevoegdheid om vergaderings te verbied, aandklokkeëls in te stel, aanhouding van persone, beslaglegging op publikasies, deursoeking van persele en enige ander maatreël wat nodig was om die openbare orde te handhaaf. Die Burgermag is gemobiliseer en is gebruik om die Swart woongebiede van Langa en Nyanga naby Kaapstad af te skerm.

4.6 Reaksie vanaf 1960

'n Sterk weerstand het ontwikkel na die referendum waartydens die Blanke kieserskorps hulle self ten gunste van 'n republiek uitgespreek het. Teen die einde van 1960 is daar te Orlando 'n konferensie deur Swart liberale en oudlede van die ANC en PAC vir die daarstelling van 'n nie-rassige demokratiese bestel, belê. Hierdie byeenkoms is opgevolg deur 'n soortgelyke byeenkoms te Pietermaritzburg in Maart 1961. 'n Aantal leiers is aangekla weens bevordering van die doelstellings van die ANC, maar is op appèl onskuldig bevind. Op die Pietermaritzburg-konferensie is Nelson Mandela as leier van die nuwe National Action Council gekies wat hom beywer het vir 'n nasionale konvensie, maar 'n ultimatum gerig het dat indien die Regering nie aan hulle eise toegee nie, 'n algemene staking tussen 29 en 31 Mei 1961 afgekondig sou word. Die staking was onsuksesvol.

4.7 Ondergrondse militante bewegings

Mandela het as stigter van die nuwe militêre vleuel van die ANC, Imkonto we Sizwe (Spear of the Nation) opgetreë. Die doelstelling was om staatsinstellings te saboteer.⁷¹ 'n Tweede ondergrondse beweging, die African Resistance Movement, bestaande uit Blanke studente, het ook 'n

⁷¹ Die eerste sabotasieaanslag het dan ook op 16 Desember 1961 plaasgevind.

aantal dade van sabotasie gepleeg.⁷² 'n Derde militante beweging, Poqo (We go it alone) - deel van die PAC - is ook gestig, en het in November 1962 in die Paarl 'n aantal mense vermoor; die veldtog is ook in 1963 voortgesit.

Die ANC en die PAC het dan ook tydens hierdie tydperk hoofkwartiere buite Suid-Afrika gevestig.

4.8 Owerheidsoptrede : versterking van staatsbeveiliging

'n Wye reeks staatsbeveiligingsmaatreëls is vanaf 1961 ingevoer om die binnelandse sowel as die buitelandse opposisie - wat al hoe meer die vorm van gewapende optrede begin verkry het - aan bande te probeer lê. Tydens hierdie tydperk is daar dan ook op 'n wye vlak wesenlik inbreuk gemaak op die gememeenregtelike erkenning en beskerming van fundamentele vryhede. Die vernaamste maatreëls was:

- (a) Die Gevangeniswet 8 van 1959 wat die ongemagtigde publikasie in verband met gevangenistoestande verbied het.
- (b) Die besluit van die SAUK om vanaf 1961 hom selfs sterker ten gunste van Regeringsbeleid uit te spreek.
- (c) Die nuwe Publikasiebeheerraad in 1963 met wydgaande bevoegdhede, onder andere ten aansien van materiaal wat nadelig vir die staatsveiligheid en/of die staatsorde sou wees. In hierdie verband kan vermeld word dat die Suid-Afrikaanse Pers, ter voorkoming van owerheidsbeheer oor die perswese, 'n eie Persverwysingsraad in 1962 gestig het om as waghond en as klagte liggaam weens beweerde foutiewe verslaggewing op te treë.
- (d) Wysigings aan die Verdedigingswet 44 van 1957 met as inhoud onder andere die verlenging van die tydperk van militêre diensplig.
- (e) Die daarstelling van 'n polisie-reservistematag.

⁷² Soos hierna sal blyk was 'n aantal lede van NUSAS hierby betrokke.

(f) Die verskerping van beheer oor en ondervraging van persone wat vermoedelik betrokke by pogings tot die omverwerping van die staatsgesag was.⁷³

Veral die geval van aanhouding sonder 'n geformuleerde klag en sonder 'n verhoor (sogenaamde eensame opsluiting) gee duidelik blyke van die toenemende mag wat aan die Suid-Afrikaanse Polisie verleen is:

(a) Aanhouding vir 'n enkele of daaropvolgende periodes van twaalf dae (1962)

(b) Die 90 dae-aanhoudingsbepaling (1963)⁷⁴

(c) 180 dae (1965)

(d) In 1965 is die 90 dae-bepaling herroep, maar in 1966 is 'n 14 dae-bepaling goedgekeur. Die aanhouding kon daarna verleng word mits deur 'n regter goedgekeur.

(e) In 1967 is die Wet op Terrorisme 83 van 1967 ingevoer. Dit het voorsiening gemaak vir aanhouding sonder verhoor wat aan geen tydsbeperking gekoppel is nie.⁷⁵

⁷³ Vergelyk hieroor onder andere De Villiers 1979:97-99.

⁷⁴ Art. 17 van die Algemene Regswysigingswet 37 van 1963. Vergelyk hieroor De Villiers 1979:97.

⁷⁵ Vergelyk hieroor onder andere De Villiers 1979:98 wat soos volg na die Parlementêre debat (Hansard deel 18 kolom 7367, 7273-7297, 7350) verwys:

Die Minister van Justisie het geweier om 'n amendement wat 'n jaarlikse heroorweging van hierdie maatreël ten gevolg sou hê, toe te laat. Hy het ook toegegee dat die maatreël op aandrang van die Suid-Afrikaanse Polisie op die Wetboek geplaas word. Die Adjunk-minister van Justisie het verder gesê dat die SAP vertrou kan word met die implementering van hierdie bepaling. Die Minister van Justisie het ter motivering gestel dat die tydperk van 14 dae (soos in 1966 ingevoer) onvoldoende is om 'n prima facie-saak daar te stel; versoeke om die tydperk van 14 dae dan by bewyse van wetgewing

Die vernaamste besware teen hierdie maatreël is dat

- die howe se hersieningsbevoegdheid uitgesluit is
- daar geen kontrole deur enige orgaan buite die polisie uitgevoer word nie
- daar talle mense in aanhouding gesterf het
- daar op gereelde grondslag aantygings in verband met marteling gemaak is
- dat die "maatreëls (wat) deur die destydse minister ingestel (is) vir, soos hy gesê het, gerusstelling van die publiek, bloot administratief en marginaal" - aldus De Villiers.⁷⁶

(f) Sabotasie en terrorisme is onderskeidelik in 1962 en in 1966 as statutêre misdrywe waarvoor die doodstraf opgelê kon word, ingestel.

Dit word allerweë aanvaar dat hierdie maatreëls saam met die bepalinge van die Wet op die Onderdrukking van Kommunisme 44 van 1950 asook die Wet op Oproerige Byeenkomste 17 van 1956 daarin geslaag het om gewapende weerstand aan bande te lê en om buite-parlementêre kritici van die regeringsbeleid te beheer.

Teen die einde van 1964 is die mag van die ondergrondse organisasies dan ook gebreek:

- Umkonte we Sizwe het sy magsbasis verloor met die arrestasie van Mandela in Augustus 1962 en dié van die ander leiers in Julie 1963 te Revonia. Hulle is skuldig bevind aan sabotasie in 1964 - nadat die klag van hoogverraad teruggetrek is.
- Sommige lede van die African Resistance Movement is skuldig bevind, en ander lede het die land verlaat.

te verleng, het hy ook afgewys. Hy het erken dat dié maatreël voorsiening maak vir aanhouding vir 'n onbepaalde tyd vir ondervraging onderworpe slegs aan sy voorskrifte.

⁷⁶ De Villiers 1979: 99.

- Die ondergrondse SAKP is geïnfiltreer en sy leier, Braam Fisher, is skuldig bevind aan hoogverraad.⁷⁷ Horrell wys ook daarop dat 'n beduidende aantal persone Suid-Afrika verlaat het; onder andere persone wat weens sabotasie aangekla sou gewees het indien hulle nog in Suid-Afrika teenwoordig was asook persone wat Suid-Afrika verlaat het met die oog op militere opleiding.⁷⁸

5. Die periode 1966-1976

5.1 Toenemende skeidingsmaatreëls

Hierdie periode word gekenmerk deur 'n konsolidasie van die bestaande skeidingsmaatreëls en die praktiese uitvoering van die beleid van territoriale, sosiale, ekonomiese en residensiële segregasie. 'n Onderskeid moet getref word tussen maatreëls met betrekking tot die sogenaamde nie-Swart gebiede in Suid-Afrika en die maatreëls wat ten aansien van die - soos dit destyds genoem is - tuislande - getref is.

5.1.1 Nie-Swart Suid-Afrika

Die vernaamste maatreëls met betrekking tot nie-Swart Suid-Afrika was die volgende⁷⁹:

- (a) Die uitbreiding van instromingsbeheer in 1964 om ook op gebiede buite die stedelike gebiede van toepassing te wees, en die daarmeeverbandhoudende invoering van voorgeskrewe gebiede waar Swartes slegs teenwoordig mag wees mits hulle oor die nodige magtiging beskik.

⁷⁷ Vergelyk hieroor onder meer Davenport 1977: 293; Horrell 1971: 77-85.

⁷⁸ Horrell 1971:86-91.

⁷⁹ Vergelyk hieroor onder andere Davenport 1976: 296-300.

(b) Die Wet op Fisiese Beplanning 88 van 1967 wat voorsiening gemaak het vir die beperking op die indiensneming van Swartes deur nywerhede in sogenaamde gekontroleerde gebiede.⁸⁰

(c) Die inwerkingtreding van arbeidswetgewing in 1970 wat voorsiening gemaak het dat die Minister van Bantoeadministrasie maatreëls kan uitvaardig met betrekking tot die verbod op die indiensneming van Swartes in 'n bepaalde gebied, 'n bepaalde beroep, en/of deur 'n bepaalde werkgever of soort werkgever.⁸¹

(d) Na 1966 is instromingsbeheer ook versterk onder andere deur die verbod op beskikbaarstelling van grond, die afskaffing van 30-jarige huurpag, die nie-beskikbaarstelling van behuising en die strengere toepassing van uitstromingsbeheermaatreëls.⁸²

(e) Toenemende verskuiwing van inense vanaf 1967.⁸³

(f) 'n Poging (wat laat vaar is) om die verkryging van artikel 10-regte te beëindig.

(g) 'n Toename in kontrakwerkers wat slegs artikel 10(1)(d)-regte kon verkry.

(h) Die oornome van munisipale bestuur van die Swart woongebiede (waar dit voorheen op agentskapsbasis vir die sentrale departement

⁸⁰ Suid-Transvaal en die Port Elizabeth-Uitenhage streek is tot sodanige gekontroleerde gebiede verklaar: Davenport 1976: 298.

⁸¹ Davenport 1976:298 vermeld dat die Minister op 3 April 1970 kennis gegee het van sy voorneme om die indiensneming van Swartes as winkel en kafeekassiere, professionele of kommersiële ontvangsdames, telefoniste in winkels, kantore, fabriek en hotelle, klerke, kassiere of tiksters in winkels, kantore en fabriek te verbied - met uitsondering van stedelike Swart woongebiede, tuislande en grensgebiede.

⁸² Hoofsaaklik in Wes-Kaapland.

⁸³ Davenport 1977: 299 vermeld dat meer as 450 000 Swartmense teen die einde van 1968 hervestig is in die tuislande.

van Bantoe-Administrasie gedoen is) deur 'n stelsel van administrasierade in 1971.

5.1.2 Tuislande

Ten aansien van tuislande was dit vanaf 1970 regeringsbeleid dat die bestaande bestuurstelsel versterk moes word. In hierdie verband is die volgende wette van besondere belang:

- (a) Die Wet op die Grondwet van Nasionale State 27 van 1970 wat voorsiening gemaak het vir die opgradering van die bestaande gebiedsowerhede (Territorial Authorities) na selfregerende owerhede.
- (b) Die Wet op die Burgerskap van Nasionale State 26 van 1970 wat die verpligte toekenning van burgerskap van alle Swartes van daardie tuisland waarmee sodanige persoon geag word die nouste verbonde te wees - selfs al was hy of sy nog nooit daar nie.

Dit is interessant dat die regering wel bereid was om kritiek van liggame wat daargestel is in terme van sy eie tuislandontwikkelingsbeleid, te gedoog. Davenport stel dit soos volg:

Criticism of the Government by the agents of its own policy had to be allowed. M. C. Botha, the SABC and other pillars of the establishment could therefore be slatted by die Bantoestam leaders with impunity.⁸⁴

5.2 Gewelddadige en nie-gewelddadige teenstand teen beleidsontplooiing en daaropvolgende owerheidsopptrede⁸⁵

Toenemende kritiek van die Engelse kerke, universiteite en pers het daartoe gelei dat die regering op 'n groot skaal van administratiewe

⁸⁴ Davenport 1977: 303.

⁸⁵ Vergelyk hieroor onder andere Davenport 1977: 303-310 en Horrell 1971:102-124.

handelinge gebruik kragtens bestaande veiligheidswetgewing gebruik gemaak het om die mees uitgesproke persone die mond te snoer.

In 1968 is die **Wet op Verbod van Politieke Inmenging 51 van 1968** aanvaar; dit het (in sy konsepvorm) voorsiening gemaak vir 'n verbod op die stigting van en/of deelname aan enige veelrassige politieke party, en/of die bywoning van politieke vergaderings deur lede van ander rasse.⁶

Die regering het ook besluit om die wetgewing met betrekking tot die Kleurlinge tot sy logiese uiteinde deur te voer, naamlik die verwydering van die Kleurlingverteenwoordigers in die Parlement, en die skepping van 'n afsonderlike, gesegregeerde, **Verteenwoordigende Kleurlingraad**. Die VKR is in 1968 daargestel, maar het, weens 'n verbreking van dialoog met die Sentrale Regering, in 1975 besluit om nie verder te funksioneer nie. Tydens hierdie tydperk is die bepalings van die Groepsgebiedewet 36 van 1960 dan ook sterker ten aansien van Kleurlinge (en Indiërs) toegepas. Die gevolg van die vernietiging van alle kommunikasie tussen Kleurlinge en die regering het onder meer tot die aanstelling van die Erika Theron-kommissie gelei.

Ook in regse blanke politieke kringe het ontevredenheid ontstaan oor die nie-tydige versnelling van die toepassing van beleid van afsonderlikheid. Dit het gekulmineer in die stigting van **Herstigste Nasionale Party (HNP)** in 1969. Dit is algemene kennis dat daar van veiligheidsaparatuur gebruik gemaak is om die leiers van die HNP se optredes te monitor.⁷

⁶ Die effek hiervan was dat die Liberale Party besluit het om te ontbind.

⁷ In hierdie verband kan ook verwys word na die verskillende organisasies wat die HNP gebruik het of gepoog het om vir eie doeleindes aan te wend: die Afrikaner-Orde; die Christelike Kultuuraksie; die Genootskap vir Handhawing van Afrikaans, en die verbete stryd om die beheer van die Akademie vir Wetenskap en Kuns.

Hierdie tydperk word ook gekenmerk deur sterk owerheidsopptrede teen die Engelse pers, soos veral gemanifesteer in die vervolging van die redakteur van die Rand Daily Mail, Laurence Gandar, en 'n joernalis, Benjamin Pogrand, insake die publikasie van verslae oor tronktoestande - wat, soos hierbo aangedui, kragtens die 1959 wysiging op die Wet op Gevangenis 8 van 1959 verbode was. Daar was ook telkens van regeringskant dreigemente met betrekking tot die sensurering van die pers geuit.

In 1974 is 'n nuwe publikasiebeheerstelsel in werking gestel, en (soos voorheen) is nie net pornografiese werke verbied nie, maar ook werke met 'n politieke strekking.

Teenkanting teen regeringsbeleid en -opptrede het ook op die kampusse van die Engelstalige universiteite voorgekom. NUSAS het homself toenemend uitgespreek teen regeringsbeleid.⁸⁸ Hierdie houding, asook die radikale studentebewegings van die laat sestigerjare in Europa en die VSA, het die regering genoop om sterk teen NUSAS op te tree.

Ook ten aansien van die Engelstalige kerke het die regering toenemend teen buitelandse geestelikes wat in Suid-Afrika gewerk het, opgetree - meestal by wyse van die intrekking en/of weiering van visums. 'n Aantal Suid-Afrikaanse geestelikes se paspoorte is ingetrek.⁸⁹

Gedurende Februarie 1972 het die destydse Eerste Minister 'n gekose komitee onder die voorsitterskap van die latere Viŉe-Staatspresident A. L. Schibusch aangestel om ondersoek na NUSAS, die University

⁸⁸ 'n Aantal voormalige lede van NUSAS het voor 1964 by die African Resistance Movement aangesluit; NUSAS het hom egter in die openbaar teen geweld uitgespreek.

⁸⁹ Die Anglikaanse Deken van Johannesburg, G.A. French-Beytagh, is in 1971 aangekla weens die besit van ondermynende propagandamateriaal en die aanmoediging van persone tot geweld. Sy skuldigbevinding is egter deur die Appèlhof tersyde gestel.

Christian Movement, die Christelike Instituut en die Suid-Afrikaanse Instituut vir Rasseverhoudinge te doen.⁹⁰ Die Gekose Komitee is omskep in 'n Parlementêre Kommissie van Onderzoek (later onder voorsitterskap van die destydse adjunk-minister Le Grange). Daar is bevind dat

(a) NUSAS op daardie stadium op so 'n wyse opgetree het "wat as die skepping van 'n klimaat van revolusie beskryf kan word"⁹¹. Daar is ook bevind dat NUSAS - net soos die SAKP - toenemende polarisasie probeer bewerkstellig⁹². Die gevolg hiervan was dat 8 NUSAS-leiers vyf jaar lank ingeperk is.

(b) Daar is ook bevind dat NUSAS se optrede (ten aansien van die instelling van 'n beleid van pariteit van lone) "eintlik 'n middel tot 'n ander doel (is), en dit is politieke verandering om die bestaande orde in Suid-Afrika omver te werp en te vervang deur 'n anti-kapitalistiese stelsel wat by tye as 'Swart Sosialisme' beskryf is. Dit moet bewerkstellig word deur nywerheids- en arbeidsonrus te verwek en Wit en Swart teen mekaar in die harnas te jaag, teen mekaar te 'polariseer' en uiteindelik tot botsing, selfs geweldadige botsing op te stel".⁹³

(c) Die Swartmag-beweging (Black Power) het in toenemende mate sy kop in Swart studentegeleedere (wat aan die afsonderlike Swart Universiteite studeer het) begin uitsteek. As gevolg van die aanbevelings van die Schlebusch-Le Grange-Kommissie is 8 leiers van die Swart studentebeweging, SASO (South African Student Organization), ingeperk.⁹⁴

⁹⁰ Vergelyk hieroor in die besonder Le Grange 1977:9-13.

⁹¹ Sien Le Grange 1977:10.

⁹² Le Grange 1977:10.

⁹³ Le Grange 1977:11.

⁹⁴ Vergelyk Le Grange 1977:11.

(d) Daar is ook bevind dat Swart Teologie (Black Theology) die "teologiese arm" van Swartmag is.⁹⁵ Volgens hierdie benadering mag die teologie ingespan word om maatskaplike toestande met 'n beroep op die Bybel met gewelddadige middels te verander. Die Kommissie se aanbeveling dat die University Christian Movement verbied moes word, is dan ook aanvaar. Die Kommissie het verder ook negatief geoordeel oor die Christelike Instituut van Suidelike Afrika - wat egter eers in 1977 verbied is.

In 1974 (voordat die finale verslag van die Schelbusch-Le Grange Kommissie ter tafel gelê is) het die Regering die Wet op Geaffekteerde Organisasies 31 van 1974 deur die Parlement gevoer. Hierdie wet het voorsiening gemaak vir die verklaring van enige organisasie as geaffekteerde organisasie volgens die diskresie van die Staatspresident, en sodanige verklaring sou die effek hê dat sodanige organisasies geen verdere buitelandse fondse mag ontvang nie. Ingevolge hierdie wetgewing is NUSAS en die Christelike Instituut dan ook as geaffekteerde organisasies verklaar.

Daar dien ook vermeld te word dat hierdie wetgewing voorsiening maak vir vergaande administratiewe optredes sonder dat daar geleentheid gegee is aan bepaalde individue of die organisasies waaraan hulle verbonde is, om die korrektheid van die gronde waarop die owerheidsoptrede gebaseer was, in geskil te plaas, en/of om hulle saak te stel.

Daar dien ten slotte verwys te word na owerheidsoptredes wat gemik was om die toenemende buitelandse druk (gewelddadig en nie-gewelddadig) die hoof te bied. Die vernaamste maatreëls was

- (a) die invoering van artikel 6 van die Wet op Terrorisme 83 van 1967 (met terugwerkende krag) wat vir onbepaalde aanhouding vir ondervragingsdoeleindes voorsiening gemaak het
- (b) verlenging van nasionale dienspligtiges se opleidingstydperk

⁹⁵ Le Grange 1977:13.

- (c) die stasionering van 'n eenheid van die Suid-Afrikaanse Polisie in Rhodesië
- (d) 'n toename in die Verdedigingsbegroting, en
- (e) die daarstelling van 'n Buro vir Staatsveiligheid binne die kantoor van die Eerste Minister.⁹⁶

6. Die Periode 1976-1979

In 1976 het daar wydskaalse onrus in Soweto uitgebreek (16 - 24 Junie) waartydens 176 mense gesterf het en meer as 1200 mense gewond is. Kort daarna het daar ook opstande onder die Wes-Kaapse Kleurlingbevolking uitgebreek.

Daar bestaan verskeie uiteenlopende standpunte oor die redes vir hierdie opstande: ten aansien van die Soweto-onluste is daar gesê dat die invoering van 'n stelsel van verpligte onderrig in 'n medium van Afrikaans in Hoërskole in Soweto die finale aanleidende oorsaak vir die opstande was. Adjunk-minister Le Grange (soos hy destyds was) laat hom egter soos volg daaroor uit:

Die geestelike beïnvloeding waaraan die Swart en ander gekleurde jeug en intelligentsia gedurende die afgelope dekade onderhewig was, het reeds sy merk gelaat en het aanleiding gegee tot 'n hele aantal hofsake teen Swart jeugdige. Dit was waarskynlik ook 'n belangrike faktor tot die onluste wat die afgelope paar weke die land teister.⁹⁷

Daarteenoor meen Davenport die volgende:

What appeared to be at issue, however, was the rejection by a rising generation of African and Coloured youths of a social system at a political philosophy which the outside world, as well as the

⁹⁶ Vergelyk onder andere Davenport 1977:310.

⁹⁷ Le Grange 1977:13-14.

domestic oponents of white racial dominance, had been criticizing for years.⁹⁸

In 1977 het daar landswyd onrusituasies voorgekom, veral in Soweto en in die Oos-Kaap. Later in 1977 het Steve Biko - terwyl hy in polisie aanhouding was - gesterf; die omstandighede rondom sy sterfte, asook uitlatings van die destydse Minister van Justisie, mnr T J Kruger, het onder meer daartoe bygedra dat 'n verpligte wapenboikot deur die Verenigde Volke teen Suid-Afrika ingestel is.⁹⁹

Op 19 Oktober 1977 is 'n groot aantal organisasies soos die Christelike Instituut verban, en is 'n hele aantal individue ingeperk en/of vir voorkomende doeleindes aangehou. Die oorgrote meerderheid aangehoudenenes is mettertyd - sonder dat hulle ooit formeel aangekla is - vrygelaat. Beyers Naude was een van die ingeperktes (sy inperkingsbevel is eers einde 1984 opgehef); so ook Donald Woods (redakteur van die Oos-Londonse Koerant, die Daily Dispatch). Onder die aangehoudenenes was Percy Qoboza (redakteur van die Johannesburgse dagblad World) en die leier van die (Kleurling) Arbeidersparty, Eerwaarde A Hendrikse (wat later voorsitter van die Ministersraad in die Huis van Verteenwoordigers en lid van die Sentrale Kabinet - in 1984 - geword het). Kragtens destyds bestaande wetgewing is 'n koerant, die World, dan ook permanent verbied.

Die Wet op Onderdrukking van Kommunisme 44 van 1950 is in 1976 gewysig om voorsiening te maak vir die bekamping van staatsgevaarlike optredes en optredes wat die voortbestaan van die openbare orde en/of wet en orde in gevaar stel. Dit was in reaksie op die feit dat bepaalde individue en bewegings wat nie as ondersteuners van die kommunisme aangemerkt kon word nie, na die insigte van die parlement die voortbestaan van die staat

⁹⁸ Davenport 1977:310-311.

⁹⁹ Biko was die president van die Black People's Convention, 'n Swart bewussynsbeweging wat in 1975 gestig is.

in gevaar gestel het. Die Wet op Onderdrukking van Kommunisme is dan ook hernoem na die Wet op Binnelandse Veiligheid 44 van 1950.

Dit is duidelik dat die Suid-Afrikaanse Veiligheidsmagte reeds oor uiters wydgaande bevoegdhede kragtens wetgewing wat van voor 1968 dateer het, beskik het - nogtans was hulle nie in staat om die opstande van 1976 en 1977 te voorkom nie. Dit doen egter nie afbreuk aan die feit dat daar op groot skaal van die maatreëls gebruik gemaak is om die opstande aan bande te lê nie.

7. 'N BESKOULIKE OORSIG OOR DIE GRONDSLAE VAN VEILIGHEIDSWETGEWING SOOS WAT DIT IN 1976 BESTAAN HET

Daar is reeds hierbo¹⁰⁰ daarop gewys dat daar eenstemmigheid is dat die veiligheidsmaatreëls wat daar in Suid-Afrika getref is - veral sedert 1948 - daartoe gelei het dat bykans alle fundamentele vryhede en prosessuele menseregte of wesenlik aangetas is of afgeskaf is. Die vernaamste besware teen die veiligheidswetgewingstruktuur soos wat dit in 1976 uitgesien het, is die volgende:

1. Buite-geregtelike aanhouding
2. Aanhouding sonder dat daar 'n klag geformuleer is.
3. Aanhouding sonder dat daar 'n beroep op die hof moontlik is.
4. Aanhouding sonder dat regsverteenvoordiging en/of regshulp toegelaat word.
5. Aanhouding sonder dat daar enige eksterne (judisiële) kontrole is.
6. Eensame aanhouding met sy gevolglike persoonlikheidsaantasting.
7. Vêrgaande en ongekontroleerde bevoegdhede wat aan die Suid-Afrikaanse Polisie verleen is.
8. Die uitholling en vernietiging van die howe se gemeenregtelike appèl-, hersienings- en kontrolefunksie.
9. Verbod op borgtog - mits deur die Prokureur-Generaal so beveel.
10. Ontneming van regsverteenvoordiging.

¹⁰⁰ Vergelyk 1.2 Algemene uitgangspunte hierbo.

11. Die inperking van persone tot 'n spesifieke gebied en/of 'n spesifieke plek en die verbod om deel te neem aan bepaalde bedrywighede of selfs aan enige sosiale byeenkoms sonder dat hulle geleentheid gehad het om insae te kry in die feite waarop die Minister van Justisie sy besluit gebaseer het om hulle in te perk.
12. Die ontneming van aangehouenes en ingeperktes se reg op hersiening en/of appèl.
13. Die verskuiwing van die bewyslas, en in besonder die totale wegbeweeg van die gemeenregtelike reël dat 'n persoon geag word onskuldig te wees totdat hy skuldig bevind word, en wel deur die plasing van die bewyslas op die beskuldigde om bo redelike twyfel (en in 'n aantal gevalle, op 'n oorwig van waarskynlikhede) te bewys dat hy onskuldig is.
14. Die aanhouding van persone tot op 'n stadium dat hulle as gevolg van die betrokke bepalings met betrekking tot die verjaring van moontlike eise teen die Minister weens onregmatige aanhouding, nie meer in staat is om 'n eis te mag instel nie.
15. Die weerhouding van bewysmateriaal in regsprosesse.
16. Die uitholling van die reg om vreedsaam byeen te kom.
17. Die uitholling van die reg om vreedsaam te protesteer.
18. Die verlening van onbeperkte bevoegdhede aan die Minister van Justisie, die SAP en ander amptenare om dit wat hulle as staatsondermynend beskou, sonder enige kontrole te beveg.

In 'n insiggewende voordrag getiteld **Regsoppergesag en Openbare Veiligheid in Hedendaagse Suid-Afrika**¹⁰¹ wys D P de Villiers SC daarop dat daar in formele sin volle heerskappy van die reg in Suid-Afrika bestaan. In materiële sin is dit egter met die praktiese toestand ten opsigte van basiese vryhede anders gesteld".¹⁰²

¹⁰¹ Gelewer as die tweede L C Steyn-gedenklesing op 25 April 1979 by die Randse Afrikaanse Universiteit; later gepubliseer as De Villiers 1979:83.

¹⁰² De Villiers 1979:84 (my kursivering).

Hy stel dit soos volg:

In die lig van die woelinge in Afrika, soos hulle ons suidelike subkontinent raak, het agtereenvolgende regerings oorgegaan tot metodes buite om die normale regspleging. Die uitgesproke doelstelling in elke geval was die handhawing en beskerming van dié "openbare veiligheid".

In 'n formele juridiese sin is behoorlike magtiging tot hierdie soort optrede verleen, naamlik deur parlementêre wetgewing. Terselfdertyd lei dit geen twyfel nie dat die fundamentele vryhede waarvan ons praat, diep daardeur getref word. Vanuit die oogpunt van die individu wat sonder verhoor en volgens sy siening sonder regverdiging, aangehou of ingeperk word, help dit stellig nie veel dat die optrede deur 'n parlementêre wet gemagtig is nie. By andere ontstaan vrae en kommer oor die toereikendheid van beheer en die gevare van misbruik, uit 'n besef aan die ander kant van die oorwegings van openbare belang - die veiligheid van ons almal - wat in die stelsel beoog word.¹⁰³

De Villiers toon tereg aan dat die Staat in 'n noodtoestandssituasie oor uitsonderlike bevoegdhede behoort te beskik.¹⁰⁴ Hy huldig die mening dat dit nie realisties is om die verklaring van 'n noodtoestand as voorvereiste vir sodanige uitsonderlike maatreëls ter bekamping van staatsondermynende optrede te stel nie.¹⁰⁵ Hy gaan verder van die standpunt uit dat

nie 'n vooruitsig vir spoedige beëindiging van die toestand wat Suid-Afrika betref, (is) nie. Ons moet die logiese konsekwensies

¹⁰³ De Villiers 1979:84.

¹⁰⁴ (1979:95-97).

¹⁰⁵ De Villiers 1979:96.

hiervan voor oë sien, ook wat betref die inrigting van ons huishouding ten opsigte van basiese regte en vryhede.

Andersyds lyk dit vir my na 'n ewe sterk logiese konsekwensie dat daar, by posvatting van 'n algemene besef van die langdurigheid van die toestand, op nuut indringend gekyk behoort te word na die gepastheid, doeltreffendheid en waarskynlike langtermyn-uitwerking van die maatreëls wat tans bestaan.¹⁰⁶

Hy wys daarop dat die maatreëls rondom die beheer oor ondervraging sonder verhoor wat deur die Minister van Justisie afgekondig is, "bloot administratief en marginaal" is.¹⁰⁷ Hy vermeld die volgende vier aspekte ter oorweging:

(a) "Prosesse wat begin het as kleiner afwykings van wat as die eintlik suiwer beginsel beskou word, (het in die Romeinse tydperk en in die VSA) daartoe (ge)neig om mettertyd 'n eie momentum op te bou en groter en groter omvang te kry.

(b) Die plaaslike wetgewende geskiedenis het reeds tekens begin toon van 'n eie momentum - met ander woorde dat daar 'n aansienlike gaping tussen die aanvanklike instelling van bepaalde maatreëls en die huidige posisie is.

(c) Dit is onbekend wie die finale verantwoordelikheid vir owerheidsopptrede kragtens veiligheidswetgewing neem.

(d) Dit is onbekend watter maatstawwe by aanhoudings en inperkings aangewend word. In hierdie verband vra hy ook die vraag of die "distinction between legal dissent and criminal conduct" sterk genoeg gehandhaaf is.¹⁰⁸

Hy stel vervolgens die vraag of die staatsbeveiligingstelsel wat

¹⁰⁶ De Villiers 1979:96-97.

¹⁰⁷ De Villiers 1979:99.

¹⁰⁸ De Villiers 1979:99.

besig is om semi-permanente te verkry, gesé kan word dat dit voldoen aan hierdie ideaal van geregtigheid wat leef by die volk? Die wetgewende geskiedenis en die gebrek aan ware kennis dui alleen al daarop dat die antwoord na alle waarskynlikheid nie bevestigend kán wees nie.¹⁰⁹

Hy sluit af en sê dat die nodige kontroles tans ontbreek, en dat 'n stelsel oor die nodige "checks and balances" beskik, ontwerp moet word om

sover moontlik reg te laat geskied enersyds aan die basiese vryhede en die regsgevoel van die gemeenskap, en andersyds aan die noodsaaklikheid om terrorisme en sabotasie doeltreffend te beveg.¹¹⁰

8. SAMEVATTING

Bogenoemde uiteensetting laat die volgende blyk:

- Dat die Suid-Afrikaanse regserfenis 'n besondere premie op die erkenning en handhawing van fundamentele vryhede en 'n behoorlike regsproses (prosessuele menseregte) gelê het.
- Die regserfenis van die beskerming van fundamentele vryhede is by wyse van die toenemende invoering van staatsbeveiligingsmaatreëls ernstig aangetas. Dit het verder ook geresulteer in die vermindering - en selfs grootskaalse uitsluiting - van die gemeenregtelike bevoegdhede van die howe.
- Weens die absolute toepassing van parlementêre soewereiniteit (oppergesag) (by wyse van die miskenning van sowel ongeskrewe Parlementêre konvensies as van die belange van diegene wat nie daarin verteenwoordig is nie) en die voortdurende aftakeling van

¹⁰⁹ De Villiers 1979:100.

¹¹⁰ De Villiers 1979:100. Vgl verder Rautenbach 1977:5-6; Le Grange 1977:22 en Du Plessis 1981:262-265 tav ander beskouings oor staatsbeveiliging.

sowel die beginsel as die detailverskyningsvorme van fundamentele vryhede, het bloot die leë dop van 'n formele regstaat oorgebly - 'n regstaat waarin owerheidsoptredes (meestal) deur wetgewing (sy dit dan ook met retrospektiewe krag) gemagtig is. Dit het daartoe aanleiding gegee dat daar algemeen aanvaar is (en word) dat enigiets met wetgewing bereik, herstel en/of beheer kan word - sy dit nou segregasiemaatreëls of veiligheidswetgewing (beveiligingsmaatreëls in eng sin). In dié perspektief gesien, is die regsorde dus bloot 'n weërspeëling van die formeel beskermde belange van die politiek maghebbende, en kan daar dus gesê word dat daar enige kongruensie (of selfs gepretendeerde kongruensie) met 'n materiële regsorde - net geregtigheid as kernmoment - is nie.

- Die oorsig van politieke ontwikkelinge van voor 1948, en in die besonder, na 1948, laat duidelik blyk dat daar toenemende Swart weerstand teen blanke politieke beleidsuitgangspunte was - beleidsuitgangspunte en hul praktiese implementering wat as vervreemdingshandelinge bedoel en ervaar is.
- Die vorm van teenstand was aanvanklik meestal nie-gewelddadig en nie-oorkoepelend georganiseerd, en het om bepaalde griewe gewentel. Met verloop van tyd het dit geblyk dat gereelde versoeke aan die regering van die dag geen vrugte afgewerp het nie, en het 'n meer radikale element - wat ten gunste van 'n strategieverskuiwing na die aanwending van geweld was - met verloop van tyd 'n beduidende (en later 'n beslissende) rol in die georganiseerde organisasies wat nie ten gunste van die politieke bestel was nie, ingeneem. Dit hang waarskynlik ook saam met 'n groeiende bewussyn dat daar weens die persepsie van verwerping geen aanspraak op legitimititeit, lojaliteit en onderhorigheid deur die Staat gemaak kon word nie, en dat enige vorm van verset en omverwerping van die (vir hulle) eksklusiewe politieke gesagstruktuur dus legitiem sou wees.
- In hierdie proses van radikalisering en toenemende gewelddadige verset het die SAKP ook daarin geslaag om 'n vastrapplek binne hierdie organisasies te kry - sonder dat die leiers van daardie organisasies noodwendig (ten minste aanvanklik) bewus was van die SAKP se beïnvloeding. Dit is in die finale instansie ook duidelik dat die politieke ideologie van segregasie (soos reeds ten dele formeel en ten dele informeel voor 1948 beoefen, en daarna by wyse van 'n proses van social engineering in die fynste detail in statutêre vorm

weergegee) tot grootskaalse ontevredenheid en later tot gewelddadige verset asook pogings om die bestaande staatsgesag omver te werp, gelei het. Die ontkenning van die Suid-Afrikanerskap van Gekleurdes en die gevolglike weiering van deelname aan die sentrale politieke proses en die weerhouding van sosiale, ekonomiese en kulturele gelykberegting het 'n toenemend gepolariseerde samelewing ten gevolg gehad.

- Teen die laat sewentigerjare was dit duidelik dat die aanvanklike blanke (en hoofsaaklik - sedert 1948 - Afrikaner-) opvatting met betrekking tot blanke eksklusiwiteit as behorensis vir die (politieke) staatsvolk met sy gepaardgaande eksklusiewe politieke mag en daaruit voortvloeiende voorregte, 'n uitgediende begrip begin word het, en dat die beveiligingsmaatreëls wat tot op daardie stadium ingestel was, nie in staat was om die groeiende buite-parlementêre teenstand tot die geïnstansionaliseerde beleidsuitgangspunte van geskeidenheid en eksklusiewe blanke politieke mag langer te rugsteun nie.

BRONNELYS

1 AANGEHAALDE WETGEWING

A. VEILIGHEIDSWETGEWING

Algemene Regswysigingswet 76 van 1962
Algemene Regswysigingswet 37 van 1963
Algemene Regswysigingswet 80 van 1964
Algemene Regswysigingswet 62 van 1966
Algemene Regswysigingswet 101 van 1969
Algemene Regswysigingswet 92 van 1970, Verdere
Algemene Regswysigingswet 94 van 1974, Tweede
Amptelike Geheime 16 van 1956, Wet op
Binnelandse Veiligheid 44 van 1950, Wet op
Buro vir Staatsveiligheid 104 van 1978, Wet op
Burgerlike Beskerming 67 van 1977, Wet op
Byeenkomste en Betogings 52 van 1973, Wet op
Geaffekteerde Organisasies 31 van 1974, Wet op

Gevangenis 8 van 1959, Wet op
Nasionale Sleutelpunte 102 van 1980, Wet op
Onderdrukking van Kommunisme 50 van 1951, Wysigingswet op die
Onwettige Organisasies 34 van 1960, Wet op
Openbare Veiligheid 3 van 1953, Wet op
Oproerige Byeenkomste 17 van 1956, Wet op
Parlementêre Kommissie vir Binnelandse Veiligheid 67 van 1976, Wet op
die
Publikasies 42 van 1974, Wet op
Strafwysigingswet 8 van 1953
Terrorisme 83 van 1967, Wet op
Veiligheidsinligting en die Staatsveiligheidsraad 64 van 1972, Wet op
Verdedigingswet 44 van 1957

B. SKEIDINGSWETGEWING

Aanwysing van Aparte Geriewe 49 van 1953, Wet op
Administrasie van Swart Sake 45 van 1971, Wet op
Bevolkingsregistrasiewet 30 van 1950
Bantoe-arbeid (Beslegting van geskille) 59 van 1955, Wysigingswet op
Bantoe-Onderwys 47 van 1953, Wet op
Bantowetgewing 42 van 1964, Wysigingswet op
Beperking van Handel en Okkupasie van Grond (Transvaal en Natal) 35
van 1943, Wet op
Bevordering van Bantoe-selfbestuur 46 van 1959, Wet op
Burgerskap van Nasionale State 26 van 1970, Wet op
Fisiese Beplanning en Benutting van Hulpbronne 88 van 1967, Wet op
Groepsgebiede 41 van 1950, Wet op
Groepsgebiede 65 van 1952, Wysigingswet op
Grondbesit van Asiate en Verteenwoordiging van Indiërs 28 van 1946,
Wet op
Grondwet van Nasionale State 27 van 1970, Wet op die
Heffings vir Naturelledienste 64 van 1952, Wet op
Naturelleadministrasie Wet 38 van 1927
Naturelle (Afskaffing van Passe en Koördinerings van Dokumente) Wet 67
van 1952
Naturellebouwerkers 27 van 1951, Wet op

Naturelle Grond Wet 27 van 1913
Naturelle Ontwikkelingstrust en Grond Wet 18 van 1936
Naturelle (Stadsgebiede) Wet 21 van 1923
Naturelle (Stadsgebiede) Konsolidasiewet 25 van 1945
Naturellewette 46 van 1937, Wet tot Wysiging van die
Naturellewette 54 van 1952, Wet tot Wysiging van die
Ontugwysigingswet 21 van 1950
Swart Wetgewing 19 van 1970, Wysigingswet op
Verbod van Gemengde Huwelike 54 van 1949, Wet op
Voorkoming van Onregmatige Plakkery 24 van 1952, Wysigingswet op die

LITERATUUR

- ACKERMANN, M.F. 1978, Die begrip Wet en Orde. TSAR 124-130.
- ACKERMANN, M.F. 1984. Die reg insake openbare orde en staatsveiligheid. Pretoria: Butterworth.
- APPEL, P.K.1973. Afrikaner maximization of interest: evolution of a political culture. Michigan: University Microfilms.
- BOOYSEN, H.1981. Die aanslag teen selfbeskikking in die RSA. Pretoria: HAUM.
- BEINART, B. 1952. Sovereignty and the Law. THRHR, 15 101-134.
- BEINART, B. 1962. The rule of Law. ACTA JURIDICA, (76) 99-138.
- BOSMAN, F.& Van Wyk, D.H. Die Prokureursberoep en veiligheids-wetgewing. DE REBUS, (213) 452-455.
- BOTHA, C.J. 1981. 'n Herwaardering van aanhouding onder verhoor in die lig van die Bybelse beskouing van menseregte. KOERS, 46(3) 239-247.
- DAVENPORT, T.R.H. 1977. South Africa : A modern history. Tweede uitgawe. Johannesburg: Macmillan.

DAVENPORT, T.R.H. 1960. Civil Rights in South Africa 1910-1960. ACTA JURIDICA 11-28.

DE KLERK, W.A. 1975. The puritans in Africa. Surrey: Biddles.

DE VILLIERS, D.J. 1977. Paul Sauer. Kaapstad: Tafelberg.

DE VILLIERS, D.P. 1979. Regsoppergesag en openbare veiligheid in hedendaagse Suid-Afrika. TSAR 83-101.

DE VILLIERS, D.P. 1983. Change in respect of security legislation in: Van Vuuren D.J. e.a. 1983. Change in South Africa. Durban: Butterworths. 393-425.

DUGARD, J. 1971. The Judicial Process, Positivism and Civil Liberty. SALJ (88) 181-200.

DUGARD, J. 1978. Human Rights and the South African Legal Order. Princeton: Princetown University.

DUGART, J. 1974. The Political Trial : Some special considerations. SALJ, (91) 59-72.

DUGARD, J. 1981. The Judicial Process and Positivism : A reply. SALJ, (98) 372-387.

DUGARD, J. 1984. Should Judges resign? - A reply to Professor Wacks. SALJ, (101) 286-294.

DU PLESSIS, L. M. 1980. Reg, geregtigheid en Menseregte. OBITER 51-85.

DU PLESSIS, L.M. 1981. Staatsveiligheid in teoreties- prinsipiële perspektief. KOERS, 46(3) 248-268.

FALK, R.A. 1968. Erosion of the rule of law in South Africa. Génève: IJC.

- FEIT, E. 1971. *Urban Revolt in South Africa. 1960-1964 : A Case Study.* Chicago: Northwestern University Press.
- FORSYTH, C.F. 1979 & Schiller, J.E. (red) 1979. *Human Rights : The Cape Town Conference.* Kaapstad: Juta.
- FREDMAN, S Nell M & Randall, P. 1983. *The narrow margin: How Black and White South Africans view change.* Kaapstad: David Philip.
- GANN, L.H.& Duignan, P. 1981. *Why South Africa will survive* Kaapstad: Tafelberg.
- GILMEE, H. 1982. *The parting of the ways : South African politics 1976-82.* Kaapstad: David Philip.
- HANSARD, 1982. *Debatte van die Volksraad Kolom 7169-7423 (15-19 Februarie 1982)* Kaapstad: Staatsdrukker.
- HORRELL, M. 1978. *Laws affecting race relations in South Africa.* Johannesburg: SAIRV.
- HORRELL, M. 1982. *Race relations as regulated by law in South Africa 1948-1979.* Johannesburg: SAIRV.
- INTERNATIONAL COMMISSION OF JURISTS 1960. *South Africa and the Rule of Law.* Genève: ICJ.
- INTERNATIONAL DEFENCE AND AID FUND 1971. *SOUTH AFRICA : The Boss Law.*
- KAHN, E. 1983. *FIAT IUSTITIA : essays in memory of Oliver Deneys Schreiner.* Kaapstad: Juta.
- KARIS, T. 1965. *The Treason Trail in South Africa : A guide to the microfilm record of the trial.* California: Stanford.
- KARIS, T. & CARTER, G M (red) 1971. *From protest to challenge. Vol 1.* Stanford: Hoover Institution Press.

KARIS, T. & CARTER, G.M. (red) 1973. From protest to challenge. Vol 2. Stanford: Hoover Institution Press.

KARIS, T. & CARTER, G.M. (red) 1977. From protest to challenge. Vol 3. Stanford: Hoover Institution Press.

KARIS, T & CARTER, G.M. (red) 1977. From protest to challenge. Vol 4. Standord: Hoover Institution Press.

KUPER, L. 1971. African Nationalism in South Africa. In 1971 Wilson M en L Thompson (red) The Oxford History of South Africa. Vol 2. Oxford: Clarendon Press 424-476.

LE GRANGE, L. 1976. Die Suid-Afrikaanse staatsveiligheid- situasie : Bedreiding en bekamping. Instituut vir Suid-Afrikaanse Politiek en Aktualiteitsreeks no 11-15. Potchefstroom: PU vir CHO.

LEVER, H & HELLMAN, E. 1979. Conflict and progress. Johannesburg: Macmillan.

MATHEWS, A.S. 1971. Freedom and state security in the South African plural society. Johannesburg: SAIRR.

MATHEWS, A.S. 1972. Law, order and liberty in South Africa. Kaapstad: Juta.

MATHEWS, A.S. 1974. The terrors of terrorism SALJ, (91) 381-388.

MATHEWS, A.S. 1983. The Rule of Law - a reassessment in Kahn, E. (red) 1983. Fiat Iustitia - Essays in Memory of Oliver Deneys Schreiner 294-301. Kaapstad: Juta.

MILTON, J.R.L. 1970. A cloistered virtue? SALJ, (87) 424-435.

MOLTENO, D.B. 1958. The assault on our liberties. Johannesburg: SAIRV.

MORRIS, M. 1981. South African security : some considerations for the 1980'S. Kaapstad: Terrorism Research Centre

OLIVIER, N.J.J. 1981. Inperkingsbevele. KOERS, 46(3) 269-292.

OLIVIER, N.J.J. 1986. Menseregte: oorsig en uitsig. KOERS, 51(4) 502-542.

RAUTENBACH, I. 1976. Die Rule of law en staatsveiligheid. Instituut vir Suid-Afrikaanse Politiek Aktualiteitsreeks No. 10 Potchefstroom: PU vir CHO.

RHOODIE, N.J. 1972. SA dialogue : contracts in South African thinking on basic race relations. Johannesburg: McGraw-Hill.

REFORMED ECUMENICAL SYNOD. 1983. Res testimony on human rights Grand Rapids: RES.

RUDOLPH, H. 1984. Security, terrorism, torture. Johannesburg: Juta.

SA INSTITUTE OF RACE RELATIONS. 1976. A survey of race relations in South Africa. Johannesburg: SAIRV.

SA INSTITUTE OF RACE RELATIONS. 1977. A survey of race relations in South Africa. Johannesburg: SAIRV.

SA INSTITUTE OF RACE RELATIONS. 1978. A survey of race relations in South Africa. Johannesburg: SAIRV.

SA INSTITUTE OF RACE RELATIONS. 1979. A survey of race relations in South Africa. Johannesburg: SAIRV.

SA INSTITUTE OF RACE RELATIONS. 1980. A survey of race relations in South Africa. Johannesburg: SAIRV.

SCHOLTZ, G.D. 1942. Die Rebellie 1914-15. Johannesburg: Voortrekkerpers.

SPRO-CAS. 1979. South Africa's political alternatives. Braamfontein: Zenith/Raven.

STULTZ, N.M. 1969. The Politics of Security : South Africa under Verwoerd 1961-6. *Journal of MODern African studies*, 7(1) 3-20.

STULTZ, N.M. 1974. Afrikaner politics in South Africa 1934-1948. London: University of California Press.

SUID-AFRIKA. 1967. Verslag van die Kommissie van Onderzoek insake onbehoorlike politieke inmenging en die politieke verteenwoordiging van die onderskeie bevolkingsgroepe. RP 72/1967. Pretoria: Staatsdrukker.

1970. Kommissie van Onderzoek na aangeleenthede betreffende die veiligheid van die staat. RP 17/1970. Pretoria: Staatsdrukker.

1976. Kommissie van Onderzoek na aangeleenthede rakende die Kleurlingbevolkingsgroep. RP 38/1976 (E Theron). Pretoria: Staatsdrukker.

1980. Kommissie van Onderzoek na die onluste te Soweto en elders vanaf 16 Junie 1976 tot 28 Februarie 1977. RP 55/1980. Pretoria: Staatsdrukker.

1981. Kommissie van Onderzoek na veiligheidswetgewing. RP 90/1981. Pretoria: Staatsdrukker.

SUID-AFRIKA, UNIE. 1932. Verslag van die Ekonomiese Naturelle-Kommissie. U.G. 22/1932 (Holloway J E). Pretoria: Staatsdrukker.

1934. Verslag van die Indiese Kolonisasie-Komitee 1933-1934. U.G. 23/1934 (Young R B). Pretoria: Staatsdrukker.

1935. Question of residence of natives in urban areas and certain proposed amendments of the Native Urban Areas Act no 21 of 1923. (Submitted to the Minister of Native Affairs). (Young J M). Pretoria: Staatsdrukker.

1937. Verslag van die Kommissie van Ondersoek insake die Kaapse Kleurlingbevolking van die Unie. U.G. 54/1937 (R W Wilcocks). Pretoria: Staatsdrukker.

1942. Social, health and economic conditions of urban Natives (Departement of Native Affairs; D L Smith). Pretoria: Staatsdrukker.

1948. Verslag van die Naturellewette-Kommissie 1946-48. U.G. 28/1948 (H A Fagan). Pretoria: Staatsdrukker.

SUZMAN, A. 1968. South Africa and the Rule of Law. SALJ, (85) 261-271.

TAYLOR, C. 1976. If courage goes : my twenty years in South African politics. Johannesburg: MacMillan.

VAN DER VYVER, J.D. 1975. Die beskerming van menseregte in Suid-Afrika. Kaapstad: Juta.

VAN DER VYVER, J.D. 1976. Seven lectures on human rights. Kaapstad: Juta.

VAN DER WALT, B.J. 1983. Die staat in die lig van die Bybel. Potchefstroom: PU vir CHO.

VAN NIEKERK, B. 1974. Torture - our last hurdle towards civilization. SALJ, 91 515-525.

VAN DER VYVER, J.D. 1982. Kantaantekeninge by die Wet op Binnelandse Veiligheid 74 van 1982. THRHR, 294-309.

VAN JAARVELD, F.A. 1971. Afrikaner, quo vadis. Johannesburg: Voortrekkerpers.

VAN JAARVELD, F.A. 1975. From Van Riebeeck to Vorster 1652-1974. Johannesburg: Perskor.

VAN JAARVELD, F.A. 1978. Omsingelde Afrikanerdom. Pretoria: HAUM.

VAN ROOYEN, J. H. 1981. Aspekte van reg en geregtigheid met betrekking tot gevangenes. KOERS, 46(3) 216-238.

VATCHER, W.H. jr. 1943. White Laager. London: Pall Mall Press.

VAN ZYL SLABBERT, F & OPLAND, J. 1980. South Africa : dilemmas of evolutionary change. Institute of Social and Economic Research. Grahamstad: Rhodes.

VENTER, F. 1977. Salus Reipublicae Suprema Lex. THRHR. 233-252.

VISSER, P.J. 1983. Die Polisie en die reg. DE REBUS. 376-378.

WACKS, R. 1984. Judges and Injustice. SALJ. 101 266-285.

WACKS, R. 1954. Judging judges : A brief rejoinder to professor Dugard. SALJ, 101 295-300.

WIECHERS, M. 1981. Staatsreg. Derde uitgawe. Durban: Butterworths.

WILLIAMSON, C.M. 1984. Wet, orde en staatsveiligheid: Die uitdaging vir die Suid-Afrikaanse Polisie en die Wet en Ordegemeenskap. SASK, 8 136-155.

WILSON, M. & THOMPSON, L. 1971. The Oxford History of South Africa II : 1870-1966. Oxford: Clarendon Press.

WORRALL, D. 1971. South Africa : government and politics. Pretoria: Van Schaik.